

Afdeling Preventief Gezondheidsbeleid
Koning Albert II-laan 35 bus 33
1030 Brussel
T 02 553 36 71
preventiefgezondheidsbeleid@vlaanderen.be

GEZONDHEIDSCONFERENTIE MILIEUGEZONDHEIDSZORG
BIJLAGE Voorbereidend rapport van het strategisch plan

Inhoudstafel

Overzicht van actoren in het voortraject	3
Interviews	5
Algemeen kader en overkoepelend over de thema's	5
Klimaatgezondheid	6
Leefomgevingskwaliteit	9
Zeer zorgwekkende stoffen	13
Bevraging	17
Respondenten	17
Resultaten	19
Thema overkoepelend	19
Klimaat-gezondheid	25
Leefomgevingskwaliteit	36
Zeer zorgwekkende stoffen	45
Voorbeelden van acties	55
Klimaat-gezondheid: voorbeelden van acties	55
Subdoelstelling 1	55
Subdoelstelling 2	57
Subdoelstelling 3	58
Subdoelstelling 4	59
Subdoelstelling 5	61
Leefomgevingskwaliteit: voorbeelden van acties	62
Subdoelstelling 1	62
Subdoelstelling 2	64
Subdoelstelling 3	65
Zeer zorgwekkende stoffen: voorbeelden van acties	67
Subdoelstelling 1	67
Subdoelstelling 2	68
Subdoelstelling 3	70

OVERZICHT VAN ACTOREN IN HET VOORTRAJECT

Er werden actoren samengebracht in het voortraject, via onder meer interviews en werksessies.

De actoren die werden **geïnterviewd** omvatten zowel personen binnen overheid en beleid, onderzoek en werkveld. Zo werd er gesproken met personen van de federale, regionale en lokale overheden, Sciensano, VITO, Universiteit Gent, Universiteit Antwerpen en aanspreekpunten vanuit de Logo-werking, de PFAS-opvolging en ruimtelijke planning.

Onderstaande tabel omvat een overzicht van de actoren die werden samengebracht in het voortraject richting de gezondheidsdoelstelling via 3 **werksessies**. Deze lijst geeft geen exhaustief overzicht weer van alle actoren, organisaties en instanties die werden betrokken in het voortraject. Het toont enkel de deelnemers tijdelijke werkgroepen die specifiek voor deze doelstelling werden opgericht.

Tabel 1. Overzicht de actoren per werkgroep

Klimaat-gezondheid	
Organisatie	Naam
VIVEL	Hannelore Storms
Agentschap natuur en bos	Jeroen Panis
Agentschap binnenlands bestuur	Steffi Destoop
Kinder rechten commissariaat	Sarah Meys
Sciensano	Ann Packeu, Tinne Lernhout
Departement onderwijs	Rita Van Durme
Agentschap opgroeien	Veerle De Vliieger
VIPA	Hannah Bohez
CCVO	Katrien Vandeputte
KMI	Andy Delcloo
Natuurpunt	Benno Geersma
Saamo	Frederik Vaes
Departement Omgeving (dOMG)	Griet Verstraeten
Ambrassade	Sophie Verbrugghe, Munera Adan Sahal, Daphné Crombez
Sport Vlaanderen	Jord Vandenhoudt
Medisch Milieukundigen (MMK)	Monique Nuijten
Departement Zorg – afdeling preventie	Elke Ghyllebert
VVP	Vicky Desart
ITG	Isra Deblauwe, Wim Van Bortel
Gezond Leven	Veerle Soyez
Leefomgevingskwaliteit	
Organisatie	Naam
Agentschap Natuur en Bos	Myriam De Bie
Mutualiteiten	Luk Bruyneel
Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)	Laura Jannis, Annemie Wynands
Netwerk duurzame mobiliteit	Miguel Vertriest
Departement mobiliteit en openbare werken (dMOW)	Antje Schurmans
Saamo	Frederik Vaes

Departement Omgeving (dOMG)	Philippe Van Haver, PEter Vervoort
Vlaamse Landmaatschappij (VLM)	Nadine Vervaet
Sport Vlaanderen	Nelis van Cappellen
Medisch Milieukundigen (MMK)	Dieter Van Parys
Beweging.net	Martin Schoups
VVSG	Steven Verbanck
VVP	Berdien De Herdt, Leen Meheus, Bram Van Wesenbeeck
Gezinsbond	Pieter Ledeganck, Maarten Verbiest
Zeer zorgwekkende stoffen	
Organisatie	Naam
I.C.H.O.	Roy Remmen
VIVES	Ilse Delbaere
Sciensano	Erik Van Miert, Birgit Mertens
Mutualiteiten	Christian Horemans
Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)	David Knight
Departement Omgeving (dOMG)	Hans Reynders, Tania Van Laer, Jan Baeten
Kom op tegen Kanker	Ann Gils
Bond Beter Leefmilieu	Tycho Van Hauwaert
Agentschap opgroeien	Bart Vanovermeire, Majori van Gogh
Mina raad	Jan Verheeke, Francis Noyen
Essencia	Tine Cattoor
Medisch Milieukundigen (MMK)	Kathleen Degroeve
Gezinsbond	Pieter Ledeganck
VITO	Ann Colles
OVAM	Griet Van Gestel
FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu	Pieter Luys

INTERVIEWS

De opmaak van het voorstel van de gezondheidsdoelstelling Milieugezondheidszorg verliep in verschillende fases (zie ook hoofdstuk 4 van het voorbereidend rapport). Zo werden de verschillende relevante thema's binnen milieugezondheidszorg verkend via voorbereidende interviews. Deze hadden als doelstelling om inzicht te verkrijgen in de visie van experts op de belangrijke ontwikkelingen m.b.t. deze thema's, alsook opportuniteiten en uitdagingen (voor het beleid) binnen deze domeinen. Via een 10-tal verkennende gesprekken werden verschillende noden en behoeften vanuit verschillende actoren in kaart gebracht.

De actoren die werden geïnterviewd omvatten zowel personen binnen overheid en beleid, onderzoek en werkveld. Zo werd er gesproken met personen van de federale, regionale en lokale overheden, Sciensano, VITO, Universiteit Gent, Universiteit Antwerpen en aansprekpunten vanuit de Logo-werking, de PFAS-opvolging en ruimtelijke planning.

In wat volgt wordt eerst een samenvatting gegeven van algemene, overkoepelende inzichten doorheen de verschillende interviews. Vervolgens gaat dit overzicht in op de thema-specifieke punten die belicht werden door de experts. De weergegeven informatie zijn de visie van de individuele experts, en dus per definitie subjectief. Dit kan dus niet geïnterpreteerd worden als subjectieve feiten, noch als het officiële standpunt van de genoemde organisaties.

ALGEMEEN KADER EN OVERKOEPELEND OVER DE THEMA'S

Welke uitdagingen komen naar voor binnen milieugezondheidszorg?

- De **WHO** geeft aan dat de klimaatproblematiek samen met luchtkwaliteit de grootste uitdagingen zijn.
- **De versnippering van bevoegdheden** als trend over alle thema's heen: heel wat verantwoordelijkheden verschuiven naar het lokale niveau om te realiseren; hierdoor krijgen lokale besturen heel wat taken en is er soms minder ruimte voor thema's zoals milieugezondheid. Bovendien is het hierdoor vaak onduidelijk wie waarmee bezig is.
- Voorzien van voldoende **budgettaire middelen** om de thema's goed aan te kunnen pakken; er is meer nood aan budgettaire ruimte om die werking uit te bouwen en te verbeteren.

Waar moet de gezondheidsdoelstelling zich zeker op richten?

- Het kan interessant zijn om de gezondheidsdoelstelling specifiek te richten op **groen & blauw** in de omgeving. Dit is geconnecteerd met verschillende relevante thema's voor milieugezondheidszorg: gezondheid, verkoeling,...
- **Monitoring**: Proces- en outcome indicatoren (beschikbaarheid data) zijn mee te nemen als component in de opbouw van de gezondheidsdoelstelling. Dit is echter complex, want ze zijn moeilijk eenduidig te meten en dus een groot aandachtspunt.

"Je wordt morgen wakker in je ideale wereld; hoe zou het Vlaams beleid binnen milieugezondheidszorg (of één van de specifieke thema's) er dan uit zien?"

- De bevolking heeft een groot **vertrouwen in overheid**, met een actieve hazard-gebaseerde aanpak om ZZS te bannen.
- **Gezondheid en welzijn zijn een topprioriteit** voor het beleid en hebben een doorslaggevende stem in beleidskeuzes vertrekkende vanuit Health in all policies.
- Er is meer aandacht voor milieugezondheid op federaal niveau (cf. OCAD van de klimaatverandering en volksgezondheid), met overkoepelende beheerders per beleidsdomein

- **Milieugezondheidszorg is een bevoegdheid binnen elke stad**, transversaal ingericht waarbij als leidraad studies worden gebruikt rond milieueffecten. De opmaak en inrichting van deze werking gebeurt in samenwerking met de gezondheidssector.
- De werking wordt ondersteund door een **stedelijk dataplatform**, dat beschikbaar is om inzicht te geven en te gebruiken als sturingstool.
- Het lokaal niveau krijgt inhoudelijke ondersteuning, wetenschappelijk gestuurd door een vertaalslag van wetenschap naar lokale toepassing.
- **Oprichting van één platform waar logo's en mmk's samen zetelen**, voor betere uitwisseling en aanpak van projecten. Het platform kan dan ook dienen als uniek aanspreekpunt voor Departement Zorg. Dit bovenlokaal platform vormt echter geen remming op de flexibiliteit van lokale werking.
- **Risico communicatie**: er is inhoudelijke en praktische expertise opgebouwd rond risico communicatie.
- **Stedelijke context**: Er is een goede luchtkwaliteit en aangenaam geluidsklimaat in steden, o.a. beperking van rolgeluiden van voertuigen, booggeluiden van railvoertuigen en warmtepompen zijn van het stille type waardoor ze geen overlast veroorzaken.

KLIMAATGEZONDHEID

Algemeen:

- Het blijft belangrijk om de beide sporen van mitigatie en adaptatie mee te nemen, het beleid rond klimaatgezondheid moet een **tweesporenbeleid** zijn.

Sterktes en focuspunten van het huidig beleid:

- Het beleid focust op **mitigatie**, door het inzetten van tools bv. VIPA tool [sustacare](#) om zo de zorgsector te helpen verduurzamen.
- **Vlaamse Green Deal Duurzame Zorg** situeert zich binnen 4 thema's: natuur en gezondheid, klimaat en infrastructuur, materiaal en afval, geneesmiddelen en water. Het is bedoeld als paraplu ter kennisdeling over zuilen heen (lerend netwerk).
- Op vlak van **geïntegreerde zorg** (geïntegreerd patiëntendossier) werden/worden al goede stappen gezet.
- We kunnen veel leren uit de aanpak binnen **COVID-context** & vaccinatiecampagne, hier werkte de prioritering van kwetsbare groepen goed. Dit moet ook een aandachtspunt zijn binnen de gezondheidsdoelstelling.

Trendmatige ontwikkelingen:

- **Stedenbouw** heeft een grote impact op de situatie rond klimaatgezondheid, er worden letterlijk 'hitte eilanden' gecreëerd door alle verharding. Dit kan tegengegaan worden door vergroenen van daken, vergoenen omgeving,... Airco is hiertoe geen oplossing, aangezien het alleen maar hitte naar buiten brengt, maar is daardoor symptoombestrijding i.p.v. een oplossing.
- **Technologische ontwikkelingen** kan dataverzameling vergemakkelijken (algoritmes en AI). Naast de opportuniteiten van technologie is er ook meer besef dat technologie alleen de klimaatproblemen niet kan oplossen en we moeten inzetten op natuurgebaseerde, biodiverse oplossingen (bv. lang gras ipv maaien).
- **Trend van eco-anxiety en mentale impact**: er moet meer onderzoek gebeuren naar deze fenomenen. Vanuit de overheid is het belangrijk inzicht te verkrijgen hoe hierop een antwoord geboden kan worden.
- **Geïntegreerde zorg** als goede algemene trend in de organisatie van de zorg: structurele evoluties zijn al zichtbaar.
- Opportuniteit om [ESCO](#) (terugverdienmodel voor energie) te bekijken vanuit het terugwinnen van gezondheid, bv. minder absentieïsme door een kantoor in een groene en gezonde omgeving.

Uitdagingen voor en blinde vlekken binnen huidig beleid:

M.b.t. thema's binnen klimaatgezondheid:

- **Hitte** (en diens gevolgen) vormen een grote uitdaging:
 - Hitte is verantwoordelijk voor de grootste ziektelast vanuit klimaat perspectief en één van de grootste risicovolle *climate events*, samengaande met bijhorende luchtvervuiling.
 - Bijkomend groot risico (langdurige) droogte ten gevolge van hitte: specifiek in Vlaanderen een issue (o.w.v. verharding en bebouwing).
 - Bijkomend groot risico extreme weather events (na lange periode van droogte).
- Te weinig focus op andere zaken dan hitte, er moet breder gekeken worden: allergieën en pathologieën die door klimaatopwarming meegebracht worden door insecten.
Het is daarom belangrijk een analyse te maken van **frequentie vs. impact** van deze fenomenen. Hierbij worden ook zaken die zeldzaam zijn meegenomen, want ook van hieruit risico op grote impact (bv. Pollen?).
- Onderbelicht momenteel: **psychosociale impact van slow and sudden impact hazards**
 - Eco anxiety: angst voor de impact van klimaatverandering en klimaatevents. Dit is momenteel nog een vrij abstract concept dat verder onderzoek vraagt, al zien we het veel voorkomen bij activisten en jonge generatie.
 - Bij extreme weersomstandigheden is dit gelinkt aan het event zelf (trigger)

M.b.t. aanpak:

- Huidige doelstellingen zijn vrij preventief (mitigerend) gericht, het **adaptatieverhaal** mag niet over het hoofd gezien worden.
- **Zorgsector** staat voor een inhaalbeweging om de eigen voetafdruk te verminderen (bv. invoeren mobiliteitsbudget voor werknemers).
- Onvoldoende **klimaatgeletterdheid** bij de bevolking: de bevolking heeft te weinig inzicht in verband tussen klimaatverandering en gezondheid.
- **Geïntegreerde aanpak** op beleidsniveau is vereist: Nood aan duidelijke draaiboeken, aanspreekpunten en informatieoverdracht. Nu moeten artsen zelf opzoek naar juiste informatie; dit zou beter beschikbaar moeten zijn voor hen, momenteel is dit niet centraal beschikbaar (bv. impact op medicatie, preventiemaatregelen,...).
- **Maatschappelijk draagvlak** blijft een moeilijke oefening; dit is voor velen gelinkt aan het beperken van individuele vrijheden en het veranderen van mindset.
- **Samenwerkingen vanuit verschillende bevoegdheden:**
 - Preventie is een Vlaamse bevoegdheid, gezondheid een federale waardoor een spanningsveld bestaat tussen beide beleidsniveaus om doelgericht te kunnen samenwerken.
 - Verschillende initiatieven moeten gecoördineerd en verbonden worden:
 - Ter illustratie: Op Vlaams niveau is er een klimaatraad en een gezondheidsraad, er zou iemand aanwezig moeten zijn in beide raden met kennis van klimaatgezondheid.
 - Belangrijk om te werken binnen bestaande structuren. In plaats van een extra structuur op te zetten, moet ingezet worden op beschikbaar stellen van juistere kennis in bestaande raden (integratie van deze thema's in beide raden, zowel de klimaatraad als de gezondheidsraad).
 - Economisch welzijn t.o.v. gezondheidswelzijn: Politieke beweegredenen en beleidslijnen moeten altijd afgewogen worden ten opzichte van slimme keuzes in klimaatopwarming.
 - Voorbeeld: Tijdens de energiecrisis werd gas gesubsidieerd om de bevolking te helpen, terwijl dit vanuit klimaatgezondheid geen goede keuze is. Het overbruggen van struikelblokken in moeilijke overgangperiodes kan, maar het is altijd te vermijden dat beide aspecten clashen op lange termijn en elkaar tegenwerken.

- Versnippering en silo-werking op beleidsniveau, waardoor er onduidelijk is waar sommige bevoegdheden liggen:
 - Bijvoorbeeld:
 - Crisis circuits: wie heeft bevoegdheid rond klimaatrampen? Hier is een nieuwe denkoefening voor nodig.
 - Milieu-info: wie consolideert belangrijke informatie rond klimaatgezondheid, hoe kunnen zorgverleners efficiënt inzicht krijgen in deze informatie?
- Klimaatgezondheid en onderwijs: binnen curricula nu slechts een heel summier aanbod. Hoe worden gezondheidswerkers dan klaargestoomd en voorbereid?

M.b.t. data:

- **Databeschikbaarheid is er vooral voor hitte** en de impact van hittegolven. Andere parameters van klimaatgezondheid en hun effect op gezondheid worden niet of nauwelijks bijgehouden.
- Risicobepaling en monitoring van **acute klimaat events** (bv. overstroming) en impact op gezondheid wordt niet of te weinig opgevolgd.
- **Data-integratie:** belangrijk om meer databronnen aan elkaar te linken, zodat een volledig(er) beeld wordt weergegeven van verzamelde inzichten.
 - Bijvoorbeeld integrated health record: Heel interessant mocht data rond milieu hier ook verschijnen, zodat de milieucontext van een patiënt ook inzichtelijk is.

Aandacht voor specifieke doelgroepen:

- Belang van **sociale gradiënt** (micro/macro-effecten - pollutie, isolatie, roken, fijn stof,...) moet zeker een belangrijke plaats krijgen. Dit kan bv. gebeuren door een mapping te maken van wat Proportioneel Universalisme betekent voor milieugezondheid.
 - Zeer duidelijk geworden tijdens corona: te weinig (groene) buitenruimtes voor kwetsbare doelgroepen
- **Kwetsbare groepen:** Impact van hitte, luchtvervuiling, droogte is het grootst bij kwetsbare groepen (België in top 10 kinderen die door luchtvervuiling astma aanvallen krijgen).
- **Vergrijzing:** Er is een belangrijke correlatie tussen hittegolven en fijn stof, zeker in steden. In combinatie met vergrijzende bevolking is dit een groot probleem.
- **Aparte belangrijke doelgroep voor klimaatgezondheid:** kinderopvang en welzijnsgroep.
- **Milieu als kwestie van sociale rechtvaardigheid en mensenrechten:** het beleid moet in rekening nemen dat milieu en klimaatgezondheid een belangrijk principe is.
 - Steunpunt van bestrijding van armoede schreef een rapport over de impact van klimaat op verschillende doelgroepen.

Verwachtingen van de gezondheidsdoelstelling:

- In het participatief traject graag Stedenbouw meenemen als stakeholder. Dit is belangrijk binnen alle thema's van de gezondheidsdoelstelling, maar zeker voor milieugezondheidszorg
- De gezondheidsdoelstelling maakt de link tussen klimaat en gezondheid duidelijk inzichtelijk.
- Als vanuit de gezondheidsdoelstelling een preventieve richtlijnen wordt gemaakt, mag in deze richtlijnen het adaptatieverhaal niet worden verloren;
 - Nieuwe interventies mogen de impact op klimaatverandering en biodiversiteit niet verergeren (OneHealth).
- De gezondheidsdoelstelling moet de weerbaarheid van het gezondheidssysteem vergroten.
- De gezondheidsdoelstelling stelt geïntegreerde zorg voorop, en doet dit door het meegeven van een duidelijke visie.

LEEFOMGEVINGSKWALITEIT

Algemeen:

- **Lucht en geluid** worden al goed weergegeven in allerlei kaarten en rapportages. Echter is er wel een tekort aan concrete normen om op te sturen. Bijgevolg ondervindt Vlaanderen nog grote problemen met lucht- en bodemverontreiniging
 - Bijvoorbeeld: Er bestaan geen akoestische verplichtingen bv. tegen buitenlawaai of voor warmtepompen.
- Belangrijkste nood binnen leefomgevingskwaliteit bestaat uit het verzamelen en beschikbaar stellen van **actuele data** over brede gezondheid
 - bv. data over impact van leefomgevingskwaliteitsparameters en hoe ze de gezondheid kunnen verbeteren. Over lucht weten we al heel veel (DALY's op nr. 1), maar m.b.t. andere thema's ontbreekt dit nog.
- **Signaalbeleid** als belangrijk element om op te nemen in beleidsvoering:
 - In kaart brengen van ongerustheid is ook een manier om noden uit de lokale situaties in Vlaanderen op te sporen. Dit inzichtelijk maken en gebruiken mag, naast DALY's, niet over het hoofd gezien worden als signaal vanuit de burger (bottom-up).
- Het Vlaams gezondheidsbeleid moet **enerzijds negatieve evoluties aankaarten en anderzijds positieve (technologische) ontwikkelingen sneller voet aan de grond doen krijgen**.
 - Het toetsen van maatschappelijk trends met gezondheidkundige toetsingswaarden is hierbij een belangrijke stap. Het gezondheidsbeleid en gezondheidswaarden kunnen zo richting geven aan het Vlaams beleid.
 - Bv uitvoeren van toetsing voor lucht en geluid
 - **De impact op de gezondheid moet tastbaar gemaakt worden** door het toetsen van deze waarden.

Sterktes en focuspunten van het huidig beleid:

- Onderzoek en ontwikkeling:
 - Er gebeurt reeds veel **wetenschappelijk onderzoek**, wat gebruikt kan worden om richting te geven aan het beleid.
 - bv. vanuit VITO i.v.m. werken op duurzaamheid en gezondheid
 - Hoe groen-blauwe omgeving de gezondheid positief beïnvloed
 - Er is beschikbaarheid van interessante **tools**, maar te weinig samenwerking tussen organisaties en beleidsdomeinen om elkaar te versterken.
 - Bv. EHS-tool: Visualisaties op niveau van een statistische sector: dit is een kwalitatieve tool, maar zeer wetenschappelijk van insteek wat de brede gebruiksvriendelijkheid niet ten goede komt.
- **Stedenbouw**: In sectorplanning zijn **milieu effect studies (MER)** verplicht, waar je op 7 dimensies moet scoren. "Mens" is de allerlaatste parameter, terwijl dit veel hoger zou moeten staan. Gezondheidswerkers worden bovendien ook best betrokken in dit proces.
- Er werden al goede stappen vooruit gezet binnen een **aantal kernthema's voor leefomgevingskwaliteit**. Echter mist een brede visie.
- **Vlaams mmk-netwerk (medisch milieukundigen)**: de werking van dit netwerk loopt goed en moeten verder worden uitgebouwd
 - Steunpunt milieugezondheidszorg maakte hier vroeger ook deel van uit, wat hielp met kennisuitbouw en concrete input naar lokale werking.

Trendmatige ontwikkelingen:

- Algemeen gezien is steeds **meer aandacht voor 'groen' in leefomgeving**. Men erkent de link met mentale gezondheid, wat steeds verder wordt ondersteund en bekrachtigd door wetenschappelijk onderzoek.
- Traditioneel was leefomgevingskwaliteit louter kijken naar gezondheidsbescherming, de trend evolueert nu richting meer gezondheidsbevordering: hoe kunnen we de omgeving zo organiseren dat deze gezonder wordt?
 - De kern blijft gezondheidsbescherming, maar om de middelen efficiënt in te zetten op lange termijn moet men zeker ook kijken naar gezondheidsbevordering.
- **Technologie en data:**
 - Belangrijk om in te spelen op technologische ontwikkelingen om leefomgevingskwaliteit steeds verder te verbeteren. Dit kan gebeuren via onder meer datakoppeling- en integratie, social media monitoring,...
 - Er is veel data over energie, verbruik ervan en circulariteit. Echter is deze data in handen van privé initiatieven. Deze data zou publiek gedeeld moeten worden.
- **Verdichting:** Steeds meer verdichting in steden, bv. door aanleg fietspaden. Dit heeft een negatieve invloed op de leefomgevingskwaliteit.

Uitdagingen voor en blinde vlekken in het beleid:

- Er is geen **normenkader** voor leefomgevingskwaliteit beschikbaar
 - Daardoor geen **algemene visie** met SMART doelstelling voor leefomgevingskwaliteit: welke gezondheidswinst tracht men te bereiken? Dit maakt doelgericht werken en projecten opstarten minder eenvoudig. Wel is een [handboek](#) beschikbaar, opgesteld vanuit Vlaamse overheid door BUUR.
 - Algemene normen moeten leiden tot duidelijke stellingname en advisering op vlak van gezondheid, gevolgd door beleidskeuzes op Vlaams niveau (cfr de Gezondheidsraad in Nederland).
 - Bijkomend aandachtspunt: In het verleden gaf het Agentschap Zorg en Gezondheid adviezen over bedrijfsactiviteit als bron van lucht- en geluidsverontreiniging. Dit gebeurt niet langer, deze verantwoordelijkheid nu doorgeschoven naar lokale ambtenaren maar dus ook zeer grillig en variabel in uitvoering. Dit merken we in het veld.
- **Kennisopbouw- en uitbouw rond leefomgevingskwaliteit** zijn een belangrijke uitdaging, samen met het zorgen voor **informatiedoorstroom** eens kennis beschikbaar is.
 - Het is bv. niet evident om als medisch milieukundige alle vereiste expertise te hebben, deze te onderbouwen én op een bruikbare manier te laten doorstromen naar lokale besturen.
 - Daarom is het voor medisch milieukundigen momenteel een balans vinden tussen wat gezondheidskundig relevant is t.o.v. waar mensen 'van wakker' liggen.
 - Beide invalshoeken komen vaak niet overeen waardoor sommige topics meer 'gepushed' moeten worden om ze de aandacht te krijgen.
- Op lokaal niveau zijn **kwalitatieve tools** nodig om gemeenten te ondersteunen in gezondheid- en milieuwerking vanuit 'evidence based' materie. De tools die al bestaan zijn niet voldoende tijdsefficiënt of gebruiksvriendelijk.
 - Bv. health impact assesment: binnen ruimtelijk ordening moet een '*health impact assesment*' worden uitgevoerd, zodat de impact van ruimtelijke plannen op gezondheid inzichtelijk wordt gemaakt. Dit initiatief werd al genomen door een aantal Logo's, echter moet dit breder op Vlaams niveau worden opgenomen i.p.v. vanuit lokale initiatieven.
 - Lokale noden aan ondersteuning worden onvoldoende gecapteerd. Het is niet voldoende duidelijk welke ondersteuning nodig is om een lokaal beleid en projecten rond leefomgevingskwaliteit te kunnen opzetten.

- Bij toolontwikkeling inzetten op samenwerking met **onderwijsinstellingen en universiteiten**.
- **Benutten internationale 'lessons learned'** : kennis en ervaring uit het buitenland benutten voor de beleidsvoering in België, bv. *"welke initiatieven hadden een sterk positief effect op leefomgevingskwaliteit?"*. Vandaar wordt dit niet systematisch of structureel opgenomen.
- Specifieke uitdagingen op vlak van (stedelijke) omgeving:
 - **Wegverkeer** intensifieert verder. Ook al is dit steeds meer elektrisch, toch heeft wegverkeer nog altijd een sterk negatieve invloed op leefomgevingskwaliteit:
 - Grote verkeersassen (gewestwegen) vallen onder Vlaamse bevoegdheid waardoor steden zelf weinig impact hebben op de organisatie en planning van de wegenbouw.
 - Openbaar vervoer wordt vaak als oplossing gezien, echter wordt zo ook geluidsoverlast en vervuiling veroorzaakt.
 - Elektrische voertuigen hebben nog steeds stijgende emissies ter hoogte van wielen en maken 'rol'geluid.
 - **Tweewielers** (brommers): steden krijgen moeilijk vat op tweewielers, ze geven veel hinder op vlak van lucht en geluid. Zijn geen onderdeel van LEZ besluit, waardoor van hieruit ook geen handvaten beschikbaar zijn om ze te weren uit het straatbeeld.
 - **Warmtepompen**: goede zaak voor energiezuinigheid, maar warmtepompen veroorzaken veel geluid.
 - Voor warmtepompen zijn nog geen geluidsnormen.
 - Er zullen steeds meer warmtepompen in gebruik worden genomen, wat maakt dat de hinder ook zal stijgen.
 - **Dieselgeneratoren**: worden vaak ingezet op bouwerven, terwijl er goede (combinatie) alternatieven zijn. Gezien de vervuiling en overlast lokaal is, staat dit onvoldoende op de Vlaamse radar om op te volgen.
 - **Houtkachels** wonnen aan populariteit vanuit de energiecrisis eind 2022. Ze veroorzaken veel vervuiling die zo wordt binnengetrokken in huizen via actieve ventilatie of open ramen. Er is geen controle of regelgeving voor installatie, werking en correct gebruik van houtkachels.

Bevoegdheden:

- **In beleidsvoering zijn te weinig bruggen** tussen gezondheid en leefmilieu, elk departement heeft een eigen sector en logica.
- Verschillende zaken met **grote impact op stedelijk/lokaal niveau liggen op Vlaams niveau** (bv. Dieselgeneratoren, verkeersassen). Het beleid rond Gezonde Publieke Ruimte is een mooi instrument met tools en ideeën, maar heeft geen feitelijke impact op het Vlaamse beleid.

Data:

- Inzichtelijk maken van het **belang van leefomgevingskwaliteit**, en dit door **inzichten te onderbouwen met data**. Dit kan bijvoorbeeld gaan over:
 - **Fijnmazige, lokale data** om aandachtsgebieden specifiek te kunnen monitoren/signaleren en op te volgen welke effecten de parameters van leefomgevingskwaliteit hebben op gezondheid. Zo kunnen gezondheidsprofielen van burgers over wijken heen in kaart worden gebracht. Dit in kaart brengen gebeurt met hulp van mutualiteiten, artsen,.. en houdt rekening met GDPR. Planners kunnen deze informatie gebruiken om de context van een wijk te verbeteren.
 - Bv bij veel obesitas in lokale wijken, kan meer mogelijkheid tot beweging worden voorzien. Zie 'wijkgerichte gezondheid' in Amsterdam, hier in Vlaanderen hebben lokale overheden deze bevoegdheid niet. Zo ontstaan ook steeds meer inzichten

tussen de verbanden van gezondheidsproblemen (fysiek en mentaal) en leefomgeving. Dit leidt op termijn tot bijkomende evidentie en argumentatie in beleid.

- **Kwantificeren van vermijdbare ziektelast** dankzij inzetten op leefomgevingskwaliteit. De data moet aandachtspunten in leefomgevingskwaliteit aangeven, waarop een doorvertaling gebeurt naar verantwoordelijkheden en een plan van aanpak
 - Gebrek aan groen en blauw heeft impact op gezondheid, maar is **moeilijk te meten**.
- **Data integratie:** Er zijn heel wat informatiekaarten die worden aangemaakt, echter is deze data niet geïntegreerd maar verspreid over verschillende online tools.
 - Een geïntegreerd beeld waar alle data wordt samengebracht ontbreekt. **Er mist een visie van Vlaanderen:** hoe wil men lokale besturen ondersteunen via deze data? Het departement zorg kan dit uiteraard niet alleen en heeft nood aan afstemming met data van andere overheden. Wel kan het Departement Zorg een **trekkersrol** opnemen om deze afstemming beter te krijgen.
- **Social media monitoring** kan meer benut worden als input voor signaalbeleid.

Aandacht voor specifieke doelgroepen:

- Belangrijk om te luisteren naar **kinderen en jongeren**. Hun profiel op volwassen leeftijd heeft zijn oorsprong in patronen uit de jeugd.
 - Bv. Wanneer je als kind niet veel fietst, doe je dat als volwassene ook niet en zal je sneller geneigd zijn om de auto te nemen.
- **Bereiken kwetsbare groepen:** In huidig beleid worden er wel pogingen gedaan om kwetsbare doelgroepen te bereiken, echter wordt dit vaak overgelaten aan Logo's. Dit heeft impact op de efficiëntie en slagkracht. Daarnaast beperkt het ook de uitwisseling van kennis en informatie tussen initiatieven.
 - Goed voorbeeld binnen thema 'hitte': Warme dagen: materialen zijn specifiek ontwikkeld naar gevoelige groepen, de actie kan tijdsefficiënt worden opgepikt en lokaal uitgevoerd.

Verwachtingen van de gezondheidsdoelstelling:

- Bekomen dat er meer aandacht is voor **preventieve gezondheidszorg**.
- Het mogelijk maken tot uitwerken van een **normenkader voor leefomgevingskwaliteit**. In de opmaak moet worden gebenchmarkt met andere landen en wat we kunnen leren uit hun aanpak.
- Belangrijk om aandacht te hebben voor **evidence-based** aanpak van de topics, maar er moet een goede balans zijn met **practice-based of zelf ontwikkelen**: Preventieve maatregelen kunnen niet altijd even goed onderbouwd worden of er is niet altijd een bestaande aanpak. Ook voor **practice-based** aanpak moet een kader zijn.
- Inburgeren van toetsing en **inzichtelijk maken van gezondheidsimpact** alvorens projecten goed te keuren. Bv. milieueffectrapportage.
- De gezondheidsdoelstelling moet aandacht hebben voor **beleidsmatig werken op alle beleidsniveaus**, met ondersteuning voor lokale besturen.
- Ontwikkelen van indicatoren vanuit het traject voor het opmaken van de gezondheidsdoelstelling, zodat het beleid de **indicatoren en kan benutten als sturingselement**.
- **De gezondheidsdoelstelling moet een wetenschappelijke onderbouwing van prioriteiten hebben**, maar wel met aandacht voor lokale verschillen en behoeften.

ZEER ZORGWEKKENDE STOFFEN

Het beleid ZZS moet maximaal inzetten op het delen van reeds beschikbare wetenschappelijke kennis en informatie. Op nationaal en internationaal (Europees) niveau. Een goed voorbeeld zijn de inzichten uit bio monitoring waar men in eigen land maar ook in het buitenland veel van kan leren.

- In Nederland wordt een interessant ZZS beleid gevoerd, daar zeker mee benchmarken voor het ZZS beleid in BE.

Sterktes en focuspunten van het huidige beleid:

- **Veel initiatieven op lokaal niveau**, echter worden deze initiatieven en hun resultaten te weinig centraal bewaakt. Het is daarom een grote opportuniteit om 'best practices' te delen tussen lokale niveaus en zo van elkaar te kunnen leren.
- Momenteel wordt sterk ingezet op het **in kaart brengen van nieuwe of onbekende pollutanten en inzichten te krijgen over hun schadelijkheid**.
 - Een grote uitdaging daarbij zijn **toxische mengsels** en hun schadelijkheid. ZZS komen namelijk nooit alleen voor, burgers worden bijna altijd aan mengsels blootgesteld.
 - Het is simplistisch om rechtstreekse verbanden te concluderen op basis van één stof, men moet kijken naar de gemeenschappelijke blootstelling en op basis daarvan een normenkader inrichten.
- **Informatiedoorstroom**: door de PFAS crisis werden grote stappen vooruitgezet in samenwerking en lokale aanwezigheid (bv. medisch milieukundigen).
 - Nu zaak om deze werking en informatiedoorstroom te verankeren. Dit moet bestendig worden d.m.v. een systematische aanpak. De structuur van onze beleidsvoering heeft te lang gefaciliteerd dat in silo's wordt gewerkt, en initiatieven elkaar daardoor niet kunnen versterken.
- **Biomonitoring en effect levensstijl**: Het is een goede zaak dat in Vlaanderen al veel aan biomonitoring wordt gedaan. Er kan echter nog meer op worden ingezet om inzichtelijk te maken wat de effecten van ZZS zijn op mens en omgeving.
- Momenteel is het **beleid voor ZZS reactief i.p.v. preventief**. In de beleidsvoering wordt ingespeeld op concrete (crisis)situaties, echter is er geen algemeen preventief beleid.
- **Educatie van het algemeen publiek en informatievoorziening** is zeer belangrijk om verder te verankeren, zodat de burger zelf ook weet hoe blootstelling te verminderen. Dit kan bijvoorbeeld door inzichtelijk te maken welke voedingsstoffen meer risicovol zijn op vlak van ZZS (bv bepaalde vis). Burgers zijn hier momenteel te weinig van op de hoogte.

Trendmatige ontwikkelingen

- Men zet in op **korte keten beleid**, wat wil zeggen een zo kort mogelijke lijn tussen de productie en het consumeren van goederen. Deze ontwikkeling is een risico vanuit het perspectief van ZZS, omdat zo minder controle is op o.a. bodemverontreiniging.
 - Burgers zouden bv. de grond in hun moestuin moeten kunnen testen op de aanwezigheid van ZZS.
- **Circulaire economie**: men wil zoveel hergebruiken en recyclen om afvalproductie te verminderen. ZZS worden zo helaas ook steeds terug in de leefomgeving gebracht.
 - Het is belangrijk dat men een balans zoekt in dit recyclen. Zo kunnen oude PVC ramen bv gerecycleerd worden maar moet men zich wel bewust zijn dat niet al het lood uit de ramen verwijderd kan worden. Het beleid moet definiëren wat men hierin 'aanvaardbaar' vindt.
 - Door omgevingsinterventie moeten ZZS geëlimineerd worden, zodat ze in eerste instantie niet in de keten terecht komen.

- **Datamanagement** als belangrijke bron van informatie en kennis rond ZZS. Wanneer kennis gemodelleerd en gecombineerd wordt, breidt het inzicht in ZZS en hun effecten uit.
 - Resultaten van testen die eerder werden uitgevoerd, kunnen worden meegenomen wanneer een soortgelijke stof wordt getest.
 - Ook vanuit de Europese commissie wordt hier hard op ingezet, denk bv aan het SRIP voor ZZS (strategic research and innovation plan).
- Principe **'safe and sustainable by design'** = lifecycle analysis: in het proces van ontwikkeling van het product, het gebruik en de afvalverwerking moet het product veilig zijn op gebied van ZZS en de effecten.
 - Wanneer nood is aan een bepaalde stof, maar deze is zorgwekkend, wordt bekeken wat de alternatieven zijn en hoe de nood met een alternatief kan worden opgelost.
- Verkeer wordt geweerd uit steden wat een positieve invloed heeft op luchtverontreiniging en ZZS aanwezig in de leefomgeving. Deze vooruitgang moet blijvend bewaakt worden.

Uitdagingen voor en blinde vlekken binnen huidig beleid:

- We hebben **als maatschappij momenteel geen visie** op wat we wel/niet willen of aanvaardbaar vinden op gebied van ZZS. In voorbeeldlanden heeft men wel richtlijnen rond ZZS. Het beleid in Vlaanderen is niet ambitieus genoeg.
 - We beginnen steeds beter te snappen waarom mensen ziek worden (bv. kanker), maar dit wil niet zeggen dat mensen ook méér ziek worden: de oorzaken zijn beter inzichtelijk. Het beleid moet keuzes maken van wanneer in te grijpen en welke risico's geaccepteerd worden, wat we willen beheersen en welk risico en blootstelling we aanvaarden.
 - Men wijst vaak naar industrie, maar de grootste vervuiler is **'de stad'**. Bedrijven kunnen hun afvalwater veel beter filteren dan onze riolering, denk bv. aan drugsafval. De normen die opgelegd moeten worden zijn eigenlijk momenteel niet haalbaar voor bv. onze publieke waterzuivering. De overheid heeft een grote verantwoordelijkheid om dit breed aan te pakken, niet op één plek. Anders is het 'dweilen met de kraan open'.
- Men is veel bezig met **identificatie van ZZS** en informatie te verzamelen rond hun toxiciteit. Dit is echter een zeer arbeidsintensief proces. Het duurt meerdere jaren om een volledig dossier van een stof op te bouwen en alle eigenschappen goed te onderzoeken en op te lijsten. Het is dus niet realistisch om dit altijd van A tot Z te willen uitvoeren.
 - Het huidige beleid kijkt te veel naar specifieke stoffen (bv. PFAS), maar er moeten breder worden gekeken dan enkel specifieke stoffen en hun eindpunten. Denk bv aan immunotoxiciteit en de impact van ZZS op obesitas
 - Eens men vaststelt dat een stof gevaarlijk is, wordt deze zo snel mogelijk gesubstitueerd. Helaas is een vervanging niet altijd een beter alternatief, waardoor het een **regrettable substitution'** wordt. Dit is een groot probleem, omdat enkel verbeterde gegevensverzameling en meer kennis over ZZS dit kan oplossen, wat er vaak (nog) niet is en veel tijd vraagt.
 - Er is dus een afweging te maken tussen een gedetailleerd toxisch profiel per stof waarop beslissingen kunnen worden genomen enerzijds, en anderzijds een aanpak om sneller blootstelling te vermijden waarbij niet altijd per individuele stof gekeken wordt. Er moet een balans zijn tussen wetenschappelijke onderbouwing maar ook snel aanpakken. Ook op Europees niveau is men hier sterk mee bezig.
- **Hormoon verstorende stoffen en complexe mengsels** vormen een grote uitdaging in het beleid rond ZZS. In Vlaanderen gebeurt onderzoek en monitoring, maar vanuit het beleid moet handhaving gebeuren en strenge normen worden opgelegd.
- **Ruimtelijke ordening en vergunningsbeleid** staat toe/heeft toegestaan dat alle functies van steden door elkaar lopen. Dit is niet bevorderlijk voor het creëren van een gezonde omgeving op vlak van ZZS. Het

Departement Zorg moet meer een trekkersrol nemen in het streven naar een gezonde leefomgeving en deze te beschermen.

- **Bevoegdheidsproblematiek:** vanuit beleidsdomeinen moet iemand trekker worden voor ZZS.
- Er is betere **ondersteuning nodig van lokale initiatieven en actoren** die mee willen werken aan initiatieven rond ZZS. Deze ondersteuning kan gaan over het faciliteren van samenwerking zoals bv. Kom op tegen Kanker doet.
- Informatievoorziening niet enkel rechtstreeks naar burger maar ook meer integreren in **opleidingen**.
 - Bv. opleiding geneeskunde: artsen opleiden rond ZZS zodat ze hiermee rekening kunnen houden bij bepaalde klachten of levensstijladvies.
 - Bv. schrijnwerkerijopleidingen (snijden bepaalde steensoorten kan erg giftig zijn en mensen weten dit niet).
 - Bv. scholen zodat kinderen dit van jongs af aan meekrijgen.

Aandacht voor specifieke doelgroepen:

- Burgers moeten op verschillende manieren, via verschillende kanalen bereikt worden.
- Er is meer communicatie en educatie nodig, zeker voor kinderen en scholken, maar ook vroedvrouwen, kinderverzorgers (vooral m.b.t. gezonde voeding).
- Het PFAS dossier toont aan dat niet iedereen even makkelijk bereikbaar is. Communicatie moet daarom fijnmazig en doelgroep gericht zijn afhankelijk van de risico's en effecten van een ZZS.
- De PFAS crisis trof de middenklasse, de tweeverdieners met een tuin in Zwijndrecht en kippen. Terwijl andere crisissen vaak de lagere SES klassen treffen. Kreeg PFAS daarom zoveel aandacht?

Verwachtingen van de gezondheidsdoelstelling:

- De gezondheidsdoelstelling moet rekening houden met alle relevante doelgroepen.
- **Normen moeten verscherpt worden**, met een instrument om naar de verschillende beleidsdomeinen te gaan. Alleen zo kan samen, gecördineerd resultaat worden neergezet.
- Vlaanderen kan de problematiek rond ZZS dit niet alleen oplossen. De gezondheidsdoelstelling moet leiden tot meer **proactiviteit** op Europees niveau. Samenwerking rond component als import en export zijn belangrijk.
- **Het vertrouwen in de overheid moet hersteld worden**, onder meer door het in kaart brengen van probleemgebieden en proactieve signalisatie te voorzien.
- De gezondheidsdoelstelling moet ervoor zorgen dat meer kennis vergaard wordt over ZZS en bijkomende metingen worden uitgevoerd. Dan pas kan er een concreet beleid worden uitgewerkt. Sowieso is het belangrijk om in te zetten op preventie en voorspellende indicatoren.
- Belangrijk om op **lange termijn te werken** met de doelstelling, het is niet mogelijk om binnen enkele jaren de resultaten al te zien. Metingen moeten op lange termijn gebeuren.
- Het zal in de plannen een uitdaging zijn om goed te **monitoren**, maar toch ook privacy van burgers te respecteren. Kan de gezondheidsdoelstelling hier een goede balans in vinden?
- In het beleid moet een verschil gemaakt worden tussen '**algemene aanpak**' en '**hotspots**' van ZZS. Het draaiboek hiervoor is verschillend, en heeft een andere aanpak nodig. Echter moet de aanpak wel steeds beschikbaar zijn, het plan mag niet nog ontwikkeld worden eens de nood eraan ontstaat.
- **Vermijden van een 'slecht nieuws show'** voor de gezondheidsdoelstelling m.b.t. ZZS, inzetten op informatievoorziening en duidelijk maken dat de eigen levensstijl veel effect heeft zonder hierin negatief te zijn. Misschien oprichten van een algemeen infopunt ZZS?
- In het traject moet voldoende **overleg zijn met de industrie**, waarbij focus ligt op zo min mogelijk ZZS verwerken in producten en processen.
- Voldoende **interactie realiseren tussen beleidsdoelstellingen en wetenschappelijke onderbouwing**, zodat alle inzichten maar ook innovaties goed kunnen worden meegenomen.
 - Ook interactie met andere regio's (bv. Wallonië) om informatie en learnings uit te wisselen. Zo wordt synergie gezocht in huidig en/of toekomstig onderzoek,

informatievoorziening voor burgers,.. En kunnen normen gelijk getrokken worden op nationaal niveau.

- De gezondheidsdoelstelling moet zorgen voor **kennis delen**:
 - Bv. Inzichten uit biomonitoring doorspelen naar Europees niveau om inzichten breed bekend te maken.

BEVRAGING

In het voorbereidend traject van de gezondheidsdoelstelling milieugezondheidszorg werden per fase verschillende stakeholders geraadpleegd. Via deze afstemmingen werden uitdagingen vastgesteld en mogelijke aanbevelingen geformuleerd, algemeen voor milieugezondheidszorg en per thema (klimaat-gezondheid, leefomgevingskwaliteit en zeer zorgwekkende stoffen). Op basis van deze uitdagingen en aanbevelingen kreeg de laatste stap in het participatieve traject vorm. In deze fase werd een vragenlijst opgemaakt voor het breder werk- en beleidsveld, met als doel vanuit breed perspectief de gedragenheid en relevantie van de inzichten te toetsen.

De bevraging is opgebouwd over beleidsdomeinen heen, want de gezondheidsdoelstelling streeft naar gezamenlijke engagementen voor gezondheid binnen Vlaanderen. Door deze insteek en opbouw werden organisaties en betrokkenen vanuit verschillende dimensies en organisatieniveaus uitgenodigd om mee richting te geven aan het toekomstig beleid.

De vragenlijst volgde telkens dezelfde opbouw per vraag:

- Deel 1 van de vraag schetste een uitdaging algemeen of specifiek voor het thema, om zo context te scheppen en geïdentificeerde noden vanuit het voortraject mee te geven;
- Deel 2 van de vraag bestond uit een mogelijke aanbeveling om de uitdaging beschreven in deel 1 aan te pakken.

Bij de bevraging werd duidelijk meegegeven dat de geformuleerde aanbevelingen op dat moment enkel ideeën waren die gevormd waren uit het voortraject. Zo was het helder dat de aanbeveling (nog) geen onderdeel uitmaakte van concrete beleidsplannen.

De respondenten hadden zelf de keuze om de bevraging in te vullen voor één of meerdere thema's. Na het invullen van de thema specifieke vragen, werden ook nog uitdagingen voorgelegd die algemeen gelden voor de drie thema's samen.

In wat volgt wordt eerst een samenvatting gegeven van de respondenten van de bevraging. Daarna worden de aanbevelingen besproken die losstaan van een specifiek thema (overkoepelend), en vervolgens per thema waarvoor respondenten de bevraging invulden.

RESPONDENTEN

In totaal werden 221 volledige antwoorden op de bevraging ontvangen. Van deze 221, werden 199 vragenlijsten volledig ingevuld. Van de vragenlijsten die niet volledig werden ingevuld, waren er 22 partiële antwoorden die werden opgenomen wanneer één gekozen thema volledig werd ingevuld.

Er werden 92 antwoorden gediskwalificeerd:

- 44 antwoorden hadden een thema gekozen maar geen enkele vraag verder beantwoord
- 41 antwoorden hadden een thema gekozen en min. 1 vraag beantwoord, maar het thema niet volledig beantwoord.
- 6 antwoorden vertoonden onvoldoende datakwaliteit (1 letter als functie, overal dezelfde antwoorden, dubbel)

Dit resulteert in volgende aantallen respondenten per thema:

Per onderdeel van de bevraging	#
Klimaat en gezondheid	138
Leefomgevingskwaliteit	128
Zeer Zorgwekkende Stoffen	78
Algemene deel	200

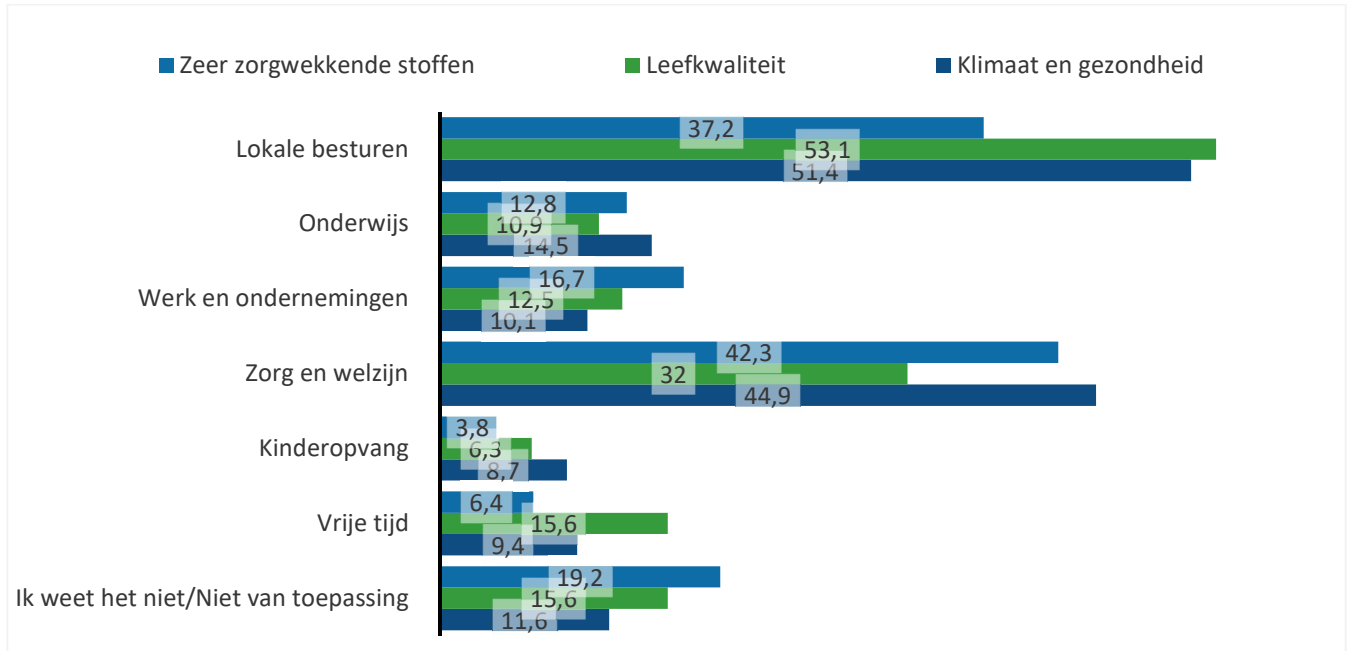
Figuur 1 Aantal respondenten per thema

De respondenten werden gecategoriseerd volgens het **type van organisatie** waarin zij werkzaam zijn. Weergegeven als percentage van het totaal, geeft dit volgend overzicht:

Type	Klimaat-gezondheid	Leefomgevingskwaliteit	Zeer zorgwekkende stoffen
Beleid en beleidsondersteuning	79	68	47
Zorg en welzijn	30	18	16
Onderzoek en kennisinstellingen	18	21	9
Middenveld, belangenvereniging, koepelorganisatie	11	21	6

Figuur 2 Categorisering respondenten naar type van organisatie als % van totaal

De respondenten kregen de mogelijkheid om aan te geven op welke setting ze zich richtten:

Figuur 3 Setting waar men zich op richt (naar eigen antwoord) als % van het totaal

Het is belangrijk de resultaten te interpreteren in de context van het profiel van respondenten, zoals te zien is hebben de respondenten nl. in grote mate oorsprong in de beleidscontext.

De respondenten kregen ook de vraag “In welke mate komt u - binnen uw functie of organisatie - in contact met het thema in kwestie?”. Dit gaf volgende resultaten:

Type	Klimaat-gezondheid	Leefomgevingskwaliteit	Zeer zorgwekkende stoffen
Bijna altijd/dagelijks	24%	49%	33%
Vaak	44%	34%	46%
Af en toe (soms)	30%	15%	15%
(Bijna) Nooit	2%	3%	6%

Figuur 4 Mate waarin respondenten dagelijks in contact komen met specifiek thema

RESULTATEN

Thema overkoepelend

Uit het voortraject bleek dat een aantal aanbevelingen relevant zijn voor zowel klimaat-gezondheid, leefomgevingskwaliteit als zeer zorgwekkende stoffen. Daarom werden vier aanbevelingen overkoepelend bevestigd. Alle respondenten kregen deze dus te zien, onafhankelijk van het thema dat ze hadden aangeduid.

Hierna volgt een beschrijving van de vier thema overkoepelende aanbevelingen. Eerst wordt de uitdaging beschreven die aanleiding gaf tot de aanbeveling, waarna wordt beschreven hoe herkenbaar de uitdaging was voor de respondenten. Daarop wordt de aanbeveling geschetst en is te zien hoe zinvol de respondenten deze vinden als antwoord op de uitdaging. Tenslotte volgt een samenvatting van de open antwoorden ter uitdieping van de kwantitatieve resultaten.

Communicatiestrategie- en principes

Uitdaging: Hoe men communiceert over de thema's van milieu-gezondheid (klimaat-gezondheid, zeer zorgwekkende stoffen, leefomgevingskwaliteit) is zeer belangrijk en dient **consistent** te zijn over verschillende actoren heen. Dergelijke afspraken of richtlijnen omtrent communicatie naar de burger ontbreken momenteel.

Tabel 2 Antwoord op de vraag “herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?”

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Communicatiestrategie- en principes -> via een stuurgroep	49%	33%	4%	13%

Aanbeveling: Het uitwerken van een onderbouwde, interdisciplinaire communicatiestrategie voor de thematiek van milieu-gezondheid, met duidelijke communicatieprincipes, om de burger te voorzien van algemene informatie:

- Opstellen van communicatierichtlijnen voor de thema's van milieu-gezondheid, op maat van verschillende doelgroepen.
- Opmaken van een overzicht van mogelijke communicatiekanalen en hoe deze in te zetten
- Gericht en geïntegreerd organiseren van campagnes en communicatie-boodschappen

Tabel 3 Antwoord op de vraag "in welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Communicatiestrategie- en principes	13,5%	0%	2,9%	12,5%	33,2%	38%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen:

- Enkel communiceren/sensibiliseren leidt niet tot gedragsverandering
- Aandacht voor de impact van de directe omgeving (peers, gezinsleden, schoolvrienden,...)
- Er mist een duidelijke implementatiestrategie om effectief te zijn
- Boodschappen tussen regionaal-federaal harmoniseren
- Voldoende aandacht voor kwetsbare groepen, minder taalvaardigen,... bv. via intermediarissen.
- Nood aan communicatiemateriaal voor lokale besturen
- Verantwoordelijkheid ligt bij de overheid; opletten dat deze communicatie niet culpabiliserend overkomt, maar wel nodig om draagvlak te creëren.
- Communicatie moet zich vertalen in gerichte beleidskeuzes en doorstroming tussen diverse beleidsniveaus en tussen administraties. Verander de sociale norm bij de bevolking mede door duidelijke beleidskeuzes vanuit de Vlaamse overheid.
- Kan enerzijds lokale besturen ontlasten; anderzijds is communicatie via gatekeepers die dicht bij de burger staan misschien effectiever.

Richtlijnen:

- Moet flexibel blijven (geen afgezwakte boodschap door rigide regels)
- Info moet gericht en eenvoudig zijn, geen angstcultuur creëren, overheid moet informeren over acties (als verantwoordelijke) en niet alle verantwoordelijkheid bij de burger plaatsen.
- Opletten voor overcommunicatie: aantal boodschappen beperken
- Mist handhaving wanneer richtlijnen niet opgevolgd worden: wie doe dit?
- Voor ZZS: onderzoek van VITO over hormoonverstorende middelen meenemen hierin
- Enkel een meerwaarde als ze aansluiten op een concreet en gefocust beleid. Bij een versnipperd beleid (wat voor veel milieu-gezondheid thema's het geval is) zullen ze vertragend werken.

Kanalen:

- Vanuit hetzelfde kanaal, niet versnipperd maar gebundelde boodschappen; zelfs linken met andere gezondheidsdoelstellingen
- Bestaande kanalen (bv. websites DZORG) up-to-date houden,; alles zo veel mogelijk integreren binnen bestaande kanalen (geen nieuwe websites)
- Niet enkel kanalen op niveau van Vlaamse Overheid, maar ook inzetten op lokale (bv. arts, MMK)

Campagnes:

- Communicatie verbinden aan concrete projecten of in een concrete situatie: bv. over meerwaarde uit een buurtproject, een best practice,... ('Ik trek het me aan', Curieuzeneuzen)
- Duurzame en aantrekkelijke campagnes; herhaling in de tijd is belangrijk

Overkoepelend overlegplatform

Uitdaging: Een belangrijke succesfactor voor het verbeteren van milieu-gezondheid is gedragenheid van beleid op de **verschillende beleidsniveaus en in de verschillende beleidsdomeinen**. Momenteel is dit moeilijk te

bereiken doordat **kennis en informatie versnipperd** zijn over verschillende beleidsniveaus en -domeinen, instellingen en actoren. Ook **verantwoordelijkheden en initiatieven zijn versnipperd**. Er is dus nood aan afstemming tussen de verschillende overheden en beleidsdomeinen, aan het bundelen en centraal beschikbaar stellen van informatie.

Tabel 4 Antwoord op de vraag “herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?”

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Overkoepelend overlegplatform	71%	21%	3%	6%

Aanbeveling: Het oprichten van een overkoepelend overlegplatform met vertegenwoordiging van de voornaamste beleidsdomeinen die in aanraking komen met milieu-gezondheid. Dit platform staat in voor structurele samenwerking en de brede gedragenheid van het milieugezondheidsbeleid.

- In kaart brengen van bestaande (overleg)structuren en ontbrekende connecties
- Onderzoeken van een geschikte beleidsstructuur voor dit platform (bv. via het aanstellen van een beleidscoördinator met breed mandaat als aanspreekpunt, gelijkaardig aan de PFAS-coördinator)
- Het bundelen en centraal delen van informatie, kennis, expertise, lopende projecten, subsidies, inzichten en best practices
- Uitbreiden of detailleren van samenwerkingsafspraken

Tabel 5 Antwoord op de vraag “In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?”

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Overkoepelend overlegplatform	6,8%	1,9%	1,9%	14%	25,1%	50,3%

Vanuit de open antwoorden leren we dat men minder positief staat tgv. punt 1 en 2, terwijl punten 3 en 4 op meer bijstand kunnen rekenen. M.a.w. men is minder overtuigd dat een platform het juiste middel is.

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Inhoudelijk:

- Eerst analyseren waarom de huidige structuren niet werken en onvoldoende samenwerken
- Correcte wetenschappelijke onderbouwing en prioritering is essentieel want kan door de enorme hoeveelheid actoren en belangen een valkuil zijn.
- Goed nadenken over inbedding in bestaande overlegfora en structuren: er is nu te veel versnippering, onvoldoende coördinatie, samenwerking, afspraken,... vanuit een systemische aanpak, maar is een nieuw platform de oplossing of zorgt dit enkel voor meer versnippering?
- Eventuele alternatieven:
 - (Bottom-up) netwerken die goed gefaciliteerd worden en in samenhang werken
 - Adviesinstantie bij hogere overheid waar alle belanghebbenden terecht kunnen
- Creëert een verwachting voor voldoende capaciteit om vragen op te vangen
- Er moet voldoende focus zijn → organiseren per thema
- In combinatie met duidelijke implementatiestrategie en eenduidige communicatie (1 stem)
- Opzetten gezamenlijke beleidsdomeinoverschrijdende projecten waarin mensen van verschillende diensten concreet samenwerken.
- Vraagt breed mandaat voor de coördinator om gedragenheid en impact te verzekeren
- Relevant voor onderzoeksveld: nog veel overlap en te weinig informatiedoorstroom

Samenwerking:

- Inhaken op bestaande platformen:
 - Voor ZZS: reeds opgenomen binnen de hub ZZS? Aanvullend moet de communicatie tussen verschillende overheden - zoals in de PFAS expertengroep - blijven. Deze structuur kan andere gewesten en overheidsdiensten zoals FOD WASO inspireren.
 - Voor klimaat: afstemmen met Vlaamse werkgroep Klimaat-Gezondheid
 - Inspireren op ervaringen vanuit domein van voedselbeleid
 - Bestaat dit niet al op federaal niveau via CCIM-netwerk?
 - COM/Klimaat
 - Provinciale en VVSG-inzet op burgemeesterconvenant betrekken
- Relevante actoren
 - In samenspraak met federaal-regionaal (Europees?) Is dit wel nuttig op Vlaams niveau?
 - Nieuwe Klimaatkenniscentrum gecoördineerd door KMI kan ondersteunen
 - Lokaal beslissingsniveau meenemen
 - Nood aan participatie van de 'gebruiker'

Integratie van milieugezondheidsgegevens

Uitdaging: Om geïnformeerde keuzes te maken m.b.t. milieugezondheid en gezondheidsbescherming moet er goed en tijdig inzicht zijn in milieu-gerelateerde gezondheidsrisico's. Om dit te realiseren, kan er nog meer winst geboekt worden door het **uitwisselen en integreren van bestaande data(banken)** en deze **door te vertalen naar toegepaste instrumenten** om beleid en werking in het veld te ondersteunen.

We denken hierbij aan: het koppelen van data uit verschillende onderzoeken rond zeer zorgwekkende stoffen, het tijdig kunnen waarschuwen voor extreme weersomstandigheden, het koppelen van leefomgevingskwaliteitsdata aan gezondheidsdata,...

Tabel 6 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Integratie milieugezondheidsgegevens	56%	26%	5%	14%

Aanbeveling: Werken richting een betere integratie van milieugezondheidsgegevens en manieren om deze door te vertalen naar duidelijke inzichten en signalen.

Dergelijk systeem biedt mogelijkheden tot:

- gemeenschappelijk dataplatformen voor data-integratie en -doorstroming omtrent milieugezondheidsthema's
- monitoring van de huidige situatie (bv. het aanduiden van aandachtsgebieden met een verhoogd risico m.b.t. een zorgwekkende stof, opvolgen van hittegerelateerde gezondheidseffecten, huidkanker, muggenziekten,...)
- vroegtijdige signalisatie van risico's (als voorspellingsmodel) (bv. tijdig signaleren van extreme weersomstandigheden, pollenpieken,...)
- visualisaties waarin gezondheids- en milieudata geïntegreerd voorgesteld worden
- Ikaart brengen van hiaten in kennis en data

Tabel 7 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Integratie milieugezondheidsgegevens	8,6%	0%	1,5%	4%	29,5%	56,5%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Inhoudelijk:

- Voldoende afstemmen op de gebruiker. Krijgt de burger ook toegang? Tot wie is dit gericht?
 - Data mogen nooit op zichzelf staan, voldoende context bieden voor interpretatie → focus op begrijpbaar en gebruiksvriendelijk (duidelijk overzicht, beperkte zoekbalk, goede navigatie, aanklikbare zoektermen, korte verwijzingen)
 - Aftoetsen met lokale besturen: is het haalbaar om een weg te vinden in deze data? En ondersteuning bieden aan lokale besturen om hierin te navigeren
 - Doorvertalen naar burgers en hoe ze er zelf mee aan de slag kunnen (Citizen Science)
- Wildgroei aan platformen momenteel; best bouwen op bestaande dataplatformen (bv. Geopunt, woningpas, Informatie Vlaanderen,...)
 - Eerder inzetten op hiaten in kennis en data dan nieuwe viewers? Dataverzameling zelf gebeurt nl. ook zeer versnipperd (bv. rond fietsbeleid)
 - Men moet nog steeds terecht kunnen bij de dienst/deskundigen die dit maken
- Voldoende koppeling voorzien met federale en Europese databanken; zowel regionaal en nationaal niveau te gebruiken, zodat nationale kaarten en verdelingen mogelijk zijn
- Er moet ook actie aan gekoppeld worden, niet enkel in kaart brengen
- Nagaan wat hierin de rol is/kan zijn van nieuwe Vlaamse datanutsbedrijf Alivia

Suggesties omtrent data(links) en visualisatie:

- Suggesties omtrent datalinks:
 - Connectie tussen de klimaat IMPACT tool en luchtkwaliteit
 - Koppeling met andere objectieve cijfers (bv. demografie in provincies in cijfers) en subjectieve ervaring (bv. gemeente-stadsmonitor, schriftelijk leefomgevingsonderzoek)
 - Inclusie van milieugezondheidsgegevens, incl. intensief pesticidengebruik
 - Voor ZZS: link met HBM (opgenomen in NAPED)
- Suggesties omtrent visualisatie/data:
 - Data moet voldoende gedetailleerd zijn: bv. gezondheidseffecten (bv. tot op lokaal woningniveau) en rasterkaarten voor lucht & geluid (bv. voor beoordeling van fietspad)
 - In geval van prognosekaarten: best geen beleidsscenario's opnemen
 - Enkel zinvol als dit up-to-date blijft → idealiter kan dit automatisch
 - Visualisaties goed door te spreken met ruimtelijke professionals
 - Aandacht voor bescherming van de persoonlijke levenssfeer, GDPR, mogelijk misbruik voorkomen...

Gezondheidsgeletterdheid

Uitdaging: De kennis rond de thema's van milieugezondheid (klimaat-gezondheid, zeer zorgwekkende stoffen en leefomgevingskwaliteit) blijft een aandachtspunt bij de algemene bevolking. Naast de noodzakelijke **initiatieven vanuit het beleid**, kan er winst geboekt worden door **burgers beter in staat te stellen om ook zelf acties te ondernemen** om de eigen leefomgeving gezonder in te richten.

Er dient bovendien een extra inspanning te gebeuren om personen of groepen in een **kwetsbare situatie** te bereiken en te informeren.

Tabel 8 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Gezondheidsgeletterdheid	63%	29%	2%	7%

Aanbeveling: Om de gezondheidsgeletterdheid van de burger te verhogen, m.b.t. de thema's van milieu-gezondheid, wordt ingezet op verschillende strategieën: (1) informatie, (2) onderwijs en (3) betrokkenheid. Bovendien wordt ingezet op (4) de meetbaarheid van wijzigingen in gezondheidsgeletterdheid.

Inzetten op informatieverspreiding

- Onderzoek voeren naar welke communicatie kanalen werken, per doelgroep
- Communicatie- en opleidingsmateriaal ontwikkelen voor eerstelijnsactoren
- Inzetten op de leesbaarheid van kwaliteit i.f.v. milieu-gezondheid van initiatieven, omgeving, producent,... zodat de burger een geïnformeerde keuze kan maken (gelijkaardig aan de Nutriscore: bv. via een chemielabel, leefbaarheidstoets, klimaatgezondheidstoets,...)

Inzetten op onderwijs

- Verschillende cursussen beschikbaar stellen voor studenten, op maat van hun richting
- Informatie over milieu-gezondheid integreren in de eindtermen van basis en secundair onderwijs
- Scholen motiveren om projecten omtrent milieu-gezondheid op te nemen
- Uitwerken van educatiepakketten gericht op groepen of personen in kwetsbare situaties

Betrokkenheid van burgers vergroten via:

- Participatieve ontwikkeling van tools: doelgroepen betrekken bij de uitwerking hiervan
- Structureel inzetten op citizen science projecten

Meetbaarheid:

- Het effect op de gezondheidsgeletterdheid meten bv. via Sciensano Gezondheidsenquête.

Tabel 9 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

Gezondheidsgeletterdheid	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Punt 1 (informatieverspreiding)	5.6%	0.5%	2.0%	10.1%	35.4%	46.5%
Punt 2 (onderwijs)	4.5%	0%	2.0%	6.6%	32.8%	54.0%
Punt 3 (betrokkenheid)	4.5%	0%	2.5%	9.6%	36.4%	47.0%
Punt 4 (meetbaarheid)	6.6%	1.5%	1.5%	15.2%	33.3%	41.9%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen

- Gezondheidsgeletterdheid/rationele kennis leidt niet tot gedragsverandering: algemene brede informatieverspreiding steeds koppelen aan andere initiatieven zoals onderwijs, of specifieke doelgroepwerking.
- Onvoldoende aandacht voor blootstelling aan kwaliteitsvolle natuur en opbouwen van positieve natuurervaringen. Link met biodiversiteit mist doorheen alle aanbevelingen.
- Belangrijk om goed evenwicht te vinden tussen de burger responsabiliseren en informeren → huidige formulering ligt gevoelig

- Hoofddoel moet blijven: veilige, gezonde omgeving voorzien
- Nuttig als dit systematisch kan: geen dubbel/parallel werk doen
- Nood aan ondersteuning voor lokale besturen
- Ook premies kunnen burgers helpen om keuzes te maken met een positieve impact op een gezonde omgeving (bv. stillere en emissiearme voertuigen, warmtepompen ...)

Informatieverspreiding

- Er is al heel wat onderzoek rond wat werkt → vooral inzetten op toepassing
- Overaanbod aan labels en toetsen waardoor het effect verwatert; zou op Europees niveau moeten bestaan, anders weinig relevant
- Kwetsbare groepen betrekken via organisaties die hen vertegenwoordigen (terreinwerkers bv.)
- Impact hangt af van vertrouwen in overheid; autoriteiten zelf moeten ook een goed voorbeeld stellen en een inspanning leveren hierin.
- Positieve boodschap: hoe verbetert mijn gezondheid door de kwaliteit van het leefmilieu? Wat is het effect van groen op de gezondheid? Wat kan ik doen?
- Beter te besteden aan actie, handhaving,...
- Communicatie-acties zelf moeten ook klimaatneutraal zijn
- Voldoende uitleggen waarom bepaalde acties worden genomen

Onderwijs

- Heel belangrijk maar onderwijs krijgt heel veel onderwerpen/eindtermen/ projecten vanuit heel wat richtingen
- Ook aandacht nodig voor milieu-gezondheid in hogere opleidingen: bv. bij zorg en medische beroepen maar ook bij ruimtelijk planners, verkeersdeskundigen, landschaps- of gewone architecten, enz
- Mits geduid binnen de *whole school approach* en gelinkt aan transformatief actiegericht leren en gezondheidsbeleid
- Denken over integratie in bestaande eindtermen, eerder dan nieuwe eindtermen

Betrokkenheid

- Cf. Burgeracties vanuit lokale besturen → elkaar hier inspireren en ondersteunen
- Goede balans vinden: burgers niet overbevragen
- Aandacht voor ontzorging; voor kwetsbare groepen is dit relevanter dan participatie

Klimaat-gezondheid

In wat volgt wordt de uitdaging beschreven die aanleiding gaf tot een aanbeveling voor klimaat-gezondheid. Hoe herkenbaar de uitdaging was voor de respondenten wordt daarna weergegeven. Vervolgens wordt de aanbeveling geschetst en is te zien hoe zinvol de respondenten deze vinden als antwoord op de uitdaging. Tenslotte volgt een samenvatting van de open antwoorden ter uitdieping van de kwantitatieve resultaten.

Voor het thema klimaat-gezondheid werden 138 antwoorden geanalyseerd.

Draaiboek

Uitdaging: Bij plotse klimaatgebeurtenissen of klimaat-gezondheidsproblemen is het niet altijd even duidelijk hoe en door wie gehandeld moet worden om de crisis of het probleem doelgericht aan te pakken met het oog op gezondheidsbescherming. **De verantwoordelijkheden, uit te voeren acties en communicatievereisten zijn onvoldoende geformaliseerd.**

Tabel 10 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Draaiboek	51%	33%	9%	7%

Aanbeveling: Opstellen van een draaiboek met het oog op gezondheidsbescherming:

- Dit draaiboek vormt een basis tijdens crisissituaties en in geval van concrete signalen van klimaatgerelateerde gezondheidsproblemen in Vlaanderen (bv. hittewaarschuwingen, circulatie van geïmporteerde muggenziekten, uitbraken van klimaatgevoelige aandoeningen door water-of voedselgebonden zoals ziekte door blauwalg toxines, Legionella, Salmonella, ..., overstroming, mogelijke toename huidkankers, pollenallergieën,...).
- Dit draaiboek geeft per relevante klimaatstressor weer: wanneer moeten welke acties door wie/welke instantie worden ondernomen en hoe moet er tussen beleidsmakers onderling en de betrokken actoren en de burger gecommuniceerd worden.

Tabel 11 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Draaiboek	8%	0.7%	0.7%	2,9%	31,2%	56,5%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Inhoudelijk:

- Belang van flexibiliteit en aanpasbaarheid (niet rigide):
 - Nood aan een vst patroon, logica en werkwijze zijn, ipv te veel detail.
 - Voldoende ruimte voor lokaal maatwerk en lokale vertaling (bv. m.b.t. verschillen in draagkracht tussen grote stad & landelijke gemeente.)
 - Mag geen administratieve last worden
 - Moet toelaten om snel te schakelen bij crisis
- Belang van prioritering hierin: niet élk klimaatprobleem heeft een draaiboek nodig (→ welk criterium gebruiken om dit te bepalen?)
 - Hitteplan bestaat al en wordt als belangrijk gezien (maar mist nog aan concrete acties)
 - Naast draaiboek voor specifieke klimaatstressoren, ook voor onvoorziene omstandigheden
 - Globale basis opmaken als standaard voor 'klimaatgerelateerde problemen' en dan per probleem dat zich stelt dieper in te zoomen
 - Eventueel ook prioritering naar probleemzones waar risico's hoger zijn, of type instanties die een meer directe impact ondervinden (bv. WZC met last van de oververhitting, ziekenhuizen met meer opnames tijdens hittegolf,...).
- Er moet een duidelijk criterium zijn wanneer een draaiboek geactiveerd wordt
- Moet acties en duidelijke afspraken i.v.m. communicatie omvatten, moet praktisch gericht zijn
- Moet gedragen zijn tussen agentschappen en instanties
 - Aandacht voor verantwoordelijkheden van actoren bij beleidsoverschrijdende thema's
 - Afstemming met andere regio's is noodzakelijk
 - In te bedden in de officiële crisisstructuur (bv. via Be-Alert, onderdeel van BNIP)
- Verwijzing naar algemene telefoonnummers en mailadressen bij instanties
- Inspiratie uit "Handleiding incidenten" voor lokale besturen. vanuit een Interprovinciale samenwerking op vlak van lokaal milieubeleid.

- Enkel relevant als het up-to-date wordt gehouden & moet regelmatig geoefend worden

Vormelijk:

- Kort en gestructureerd
- Schematisch voorgesteld; bv. stroomschema/beslissingsboom
- Zowel online als hard copy; eventueel te integreren in een online tool
 - Online tool suggestie: bv. stap 1: je kiest een problem; stap 2: sort situatie; stap 3: aard en level van gevaar; stap 4 te volgen stappen

Andere:

- Naast draaiboek wanneer problemen zich reeds voordoen: belang van een preventieve invalshoek omtrent klimaat en gezondheid
- Ook aandacht voor het anticiperen op crisissituaties en actoren voorbereiden om signalen te herkennen. Bv. kennis van huisartsen bij het herkennen van tropische ziekten

Acties richting kwetsbare groepen

Uitdaging: Aandacht voor **gezondheidsongelijkheid** is belangrijk binnen het preventief gezondheidsbeleid. De klimaatproblematiek zal deze gezondheidsongelijkheid in de toekomst verder laten toenemen o.a. omdat individuen/groepen in een kwetsbare situatie vaak niet in een klimaatbestendige context leven en wonen. Groepen in een kwetsbare situatie (als gevolg van hun sociaal economische situatie, gedrag, fysieke kenmerken, omgeving, ...) dienen dan ook **meegenomen te worden bij de uitwerking van beleid**. Deze doelgroepen zijn soms moeilijker bereikbaar en hebben daarom nood aan doelgroepgerichte communicatie en actieplannen.

Tabel 12 Antwoord op de vraag “herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?”

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Acties richting kwetsbare groepen	70%	19%	3%	8%

Aanbeveling: Inzetten op doelgerichte actieplannen en communicatie, op maat van groepen/individuen in een kwetsbare situatie en aangepast aan hun context. Alleen zo kan gewerkt worden aan een klimaatbestendige maatschappij.

- Het inzichtelijk maken en aanreiken van klimaatgezondheidsmaatregelen voor kwetsbare groepen. Hiertoe is verder onderzoek nodig naar: Hoe deze groepen/individuen beter te bereiken en De effectiviteit van deze maatregelen en opvolging ervan
- Vanuit het beleidsniveau wordt actie ondernomen om de omgeving van kwetsbare groepen meer klimaatbestendig te maken binnen verschillende settings: school, vrije tijd, infrastructuur, zorg, ...

Tabel 13 Antwoord op de vraag “In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?”

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Acties richting kwetsbare groepen	7,2%	1,4%	0,7%	4,3%	34,9%	51,1%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Klimaatbestendige ruimtelijke planning

Uitdaging: Onze **maatschappij en zorgsystemen** zijn nog onvoldoende aangepast om de uitdagingen aan te gaan die gepaard gaan met het veranderende klimaat. Zowel voor het beperken van de uitstoot van broeikasgassen (**mitigatie**) als het aanpassen van levensstijl en het klimaatbestendig maken van de leefomgeving (**adaptatie**), kan er nog vooruitgang geboekt worden.

Tabel 14 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Klimaatbestendige ruimtelijke planning	76%	17%	4%	4%

Aanbeveling: Voorzien van een strategie voor een klimaatbestendige ruimtelijke planning en klimaatbestendig ontwerpen en (ver)bouwen. Deze strategie moet zowel verduurzaming als klimaatweerbaarheid omvatten en moet ingebed zijn in zowel beleid, (lokale) overheden, ondernemingen en de burger. Elk niveau is gesensibiliseerd over het belang hiervan.

1. Algemene sensibilisatie over het belang van een klimaat robuuste omgeving,
2. Bij de opstart van nieuwe bouwprojecten worden er duidelijke eisen gesteld m.b.t. duurzaamheid en klimaatbestendigheid, er worden handelingsperspectieven aangeboden voor advies, bv. een nieuw toetsingsinstrument
3. Verbetering van de reeds bestaande infrastructuur via een strategie voor algemene renovatie van het patrimonium, rekening houdend met de financiële draagkracht van alle burgers en impact op huurders.
4. Alle beleidsdomeinen en -niveaus houden rekening met gezondheid in hun strategie voor klimaatbestendigheid
5. De lokale overheden beschikken over tools om in lokale plannen rekening te houden met klimaatbestendigheid

Tabel 15 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

Klimaatbestendige ruimtelijke planning	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Punt 1 (sensibilisatie)	1.4%	0.7%	2.2%	9.4%	26.1%	60.1%
Punt 2 (duidelijke eisen)	4.3%	0.7%	0.0%	8.7%	19.6%	66.7%
Punt 3 (algemene renovatie)	5.1%	1.4%	2.2%	3.6%	23.2%	64.5%
Punt 4 (gezondheid in strategie)	3.6%	0.0%	0.0%	5.1%	26.8%	64.5%
Punt 5 (lokale overheden)	5.1%	0.0%	1.4%	6.5%	25.4%	61.6%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen:

- Contact opnemen met de provinciale steunpunten duurzaam wonen en bouwen → er ligt potentieel om hen hierin een grotere rol te geven
- Hierrond moet ook een sociaal-economische studie uitgevoerd worden
- Aanbevelingen richting zorgsystemen missen; veel aanbevelingen zijn al geformuleerd in de studie "Impact of Climate change on the health care system in Belgium" uit 2021 + meer aandacht voor Green Deal Duurzame Zorg .

- Feedback loop omtegreren om aanbevelingen te verbeteren door (eigen) ervaringen
- Klimaatmitigatie komt onvoldoende aan bod doorheen de aanbevelingen

Punt 1: Sensibilisering

- Duidelijke afspraken richting de burger zijn nog belangrijker → één Vlaamse visie
- Vanuit het Vlaams Klimaatadaptatieplan wordt door dOMG en VMM vorm gegeven aan een webplatform 'Klimaatbestendig Vlaanderen' → haakt hierop in
- Begint op school, voor alle leeftijden, met aandacht voor natuur en OneHealth
- Vooral zinvol op scharniermomenten in het leven
- Focus leggen op enkele thema's zodat de boodschap blijft hangen

Punt 2: Duidelijke eisen

- Bindende normen met goede handhaving en opvolging, en met een flankerend beleid
- Vanuit VIPA heeft men belangrijk instrumentaria in handen hieromtrent
- Ook relevant bij inrichtingsprojecten
- Geen nood aan nieuw toetsingsinstrument, maar bestaande evalueren en aanpassen waar nodig; maar moet wel hand in hand gaan met duidelijk handelingsperspectief

Punt 3: Algemene renovatie

- Overheid dient hierin een voorbeeld te stellen
- Dringend nood aan algemene renovatiestrategie, maar moet in balans blijven met haalbaarheid en realisme
- Naast aandacht voor financiële draagkracht, ook ruimer: niet iedereen heeft de mentale ruimte, capaciteiten,... om een renovatie uit te laten voeren
- Opletten voor gentrificatie: maar hoe zal men dat doen?
- Toepassing van armoedetoets voor de opmaak van beleidsplannen en regelgeving
- Er zijn onvoldoende klimaatbestendige sociale huurwoningen
- Inbedden in project renovatiecoaches

Punt 4: Gezondheid in strategie

- Nood aan duidelijke acties en bevoegdheden, niet vrijblijvend
- VMM is gelijkaardige zaken aan het ontwikkelen → goed afstemmen
- Vanuit open dialoog, gelijkwaardigheid, vanuit lange termijnvisie, positieve insteek

Punt 5: Lokale overheden

- Lokale overheden beschikken reeds over heel wat nuttige tools, maar onderbenut en niet afdwingbaar → nood aan ondersteuning om de tools in te zetten & focus op ontzorging
- Tools moeten voldoende geïntegreerd werken

Kinderen en jongeren

Uitdaging: Kinderen en jongeren zullen de **impact van klimaatverandering het meest ondervinden**, enerzijds omwille van hun kwetsbaarheid en anderzijds omdat ze de langste levensverwachting hebben. Bovendien vormen ze een specifieke kwetsbare groep met noden die bepaald worden door hun sociale omgeving (bv. klimaatangst). Desondanks wordt hun stem onvoldoende meegenomen in de uitwerking van het beleid.

Tabel 16 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Kinderen en jongeren	38%	43%	10%	9%

Aanbeveling: Beter afstemmen van het beleid omtrent klimaatgezondheid op de noden van kinderen en jongeren.

Om deze opleidingspakketten te ontwikkelen:

1. Kinderen en jongeren participeren bij het uitwerken van actieplannen op beleidsniveau; zo kunnen ze ook actief deelnemen aan de besluitvorming rond klimaatgezondheid.
2. Er wetenschappelijk onderzoek wordt gedaan naar de fysieke en mentale impact van klimaatstress bij kinderen en jongeren, en hoe hier best op te reageren vanuit het beleid.
3. Kinderen en jongeren educatie krijgen op school rond klimaat-gezondheid, waarbij ook aandacht wordt besteed aan het aanleren van vaardigheden tot het vinden van juiste informatiebronnen (in plaats van fake news).
4. Er communicatie bestaat die gericht is op jongeren, met een opbouwende toekomstvisie.

Tabel 17 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

Kinderen en jongeren	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Punt 1 (participatie)	7.2%	2.9%	6.5%	23.2%	23.9%	36.2%
Punt 2 (onderzoek)	7.2%	0.0%	4.3%	10.1%	32.6%	45.7%
Punt 3 (educatie)	5.1%	0.0%	0.7%	1.4%	15.2%	77.5%
Punt 4 (communicatie)	5.1%	0.7%	0.0%	5.1%	23.2%	65.9%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen

- Werken met kindnorm
- Nadruk op solidariteit voor kinderen in kwetsbare situatie
- Vooral nood aan doortastend beleid als antwoord op klimaatstress van jongeren; verantwoordelijkheid ligt niet bij jongeren op beleidssignalen te geven.

Participatie

- Enerzijds als belangrijk aangegeven, anderzijds behoeden voor schijnparticipatie → is dit realistisch? Moeilijk voor jongeren om bepaalde meer technische afwegingen te maken
- Moet onder goede begeleiding van specialisten
- Onderscheid maken tussen kinderen en jongeren, deze laatste groep is realistischer om te laten participeren
- Inspiratie vanuit werking met jongerenbegroting dat in sommige steden bestaat

Onderzoek

- Binnen dOMG is er een cel die hier specifiek op werkt; er wordt ook verwezen naar initiatieven van Steunpunt Omgeving en Gezondheid en MOS-werking
- Suggestie om jongeren bij studiedesign reeds te laten deelnemen t.e.m. actieplannen
- Kan best voorafgaan aan participatie

- Opletten om niet te over-analyseren

Educatie

- Nodig om geïnformeerd te kunnen participeren, maar goede balans behouden in hoeveelheid, geen overdosis.
- Kwaliteit van educatie verhogen; niet beperken tot cognitieve vaardigheden: school moet een omgeving zijn waar gezonde keuzes voor de hand liggen.
- Zowel binnen als buiten de school werken i.f.v. effectieve gedragsverandering
- Natuureducatie uitbreiden met nadruk op klimaatadaptatie → link met biodiversiteit en natuur leggen.

Communicatie

- Belangrijk dat dit positief gebeurt, met aandacht voor aanpak en oplossingen
- Kwaliteit van informatie verhogen
- In één stem vanuit de overheid, met duidelijk verstaanbare taal
- Is dit effectief?

Wetenschappelijk inzicht

Uitdaging: Er is nood aan het **blijvend genereren** van nieuwe wetenschappelijke inzichten met betrekking tot klimaat-gezondheid en **kennis op maat van de Vlaamse bevolking en Vlaamse zorgsystemen**. Op deze manier kan het Vlaams beleid rond klimaat en gezondheid op een juiste manier en gericht vorm krijgen. Bovendien kunnen andere beleidsdomeinen zo verder gemotiveerd worden tot transitie.

Tabel 18 Antwoord op de vraag “herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?”

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Wetenschappelijk inzicht	62%	25%	6%	8%

Aanbeveling: Verder investeren in onderzoek en blijvend genereren van nieuwe inzichten, met volgende elementen:

- Fundamenteel en toegepast onderzoek voor de wetenschappelijke onderbouwing van de gezondheidsimpact door klimaatrelevante stressoren zoals hitte, overstromingen, teken en muggen, pollen, en de meerwaarde van de preventieve maatregelen die worden genomen.
- Gezondheidseconomische analyses van klimaatgerelateerde gezondheidseffecten en maatregelen, zowel bij inactie, als bij het nemen van maatregelen om klimaatverandering te vertragen (mitigatie), en om zich te wapenen tegen de gevolgen van klimaatverandering (adaptatie).

Tabel 19 Antwoord op de vraag “In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?”

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Wetenschappelijk inzicht	7,2%	0%	0,7%	5,1%	29,7%	57,3%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

- Vraag naar onderzoek mag niet zorgen voor een afwachtende houding: de effecten op ons klimaat zijn er al, dus er moet vooral een nadruk liggen op voldoende actie.

- Er is vooral praktijkgericht en toegepast onderzoek nodig: naar maatregelen, implementatie, oplossingen, drempels, communicatie, ... met concrete vervolgstappen.
- Onderzoek samen met monitoring organiseren
- Samenwerken met federaal en regio's + Onderzoek beter Europees schalen? Onderzoek in Vlaanderen is pas zinvol mits gericht op typisch Vlaamse context of regelgeving
- D00r gezondheidsimpact te relateren aan klimaatextremen, kan dit als basis dienen voor preventieve actieplannen voor KT en klimaatadaptatie op LT.
- Er is geen lokaal vergaarde kennis over welke beleidsmaatregelen het snelst genomen kunnen worden en/of het meest effectief of economisch zijn → wordt wel geprobeerd via Provincies In Cijfers.
- Urgentie wordt niet echt gevoeld door landelijke gemeenten → meer aandacht hiervoor
- Dit is een aanbeveling die niet enkel vanuit gezondheidsoogpunt dient opgenomen maar beter als geïntergeerd onderzoek, one health principe
- Wetenschap meer toegankelijk maken voor de gewoner burger. via opendeurdagen, via tv programma's

Onderwerpen voor onderzoek:

- Aandacht bieden aan klimaatstressoren die onderbelicht bleven in de lokale klimaat-adaptatieplannen, zoals muggen en pollen.
- Aandacht voor klimaatgebonden stressoren die via HBM op te volgen zijn: pesticiden (persoonlijk gebruik en in de landbouw), mycotoxines (voeding en binnenhuis na overstroming), PAKs (natuurbranden)
- Aandacht voor gezondheidsongelijkheden: Onderzoek naar:
 - Impact van klimaatrelevante stressoren op verschillende groepen/klassen
 - Mogelijkheden van de verschillende groepen om zich te beschermen/bij te dragen
 - Hoe kan het beleid bijdragen: bescherming & tussenkomst in de bijdrage

Lerend netwerk

Uitdaging: Kennis en informatie over klimaat-gezondheid zit versnipperd over verschillende beleidsdomeinen, instellingen en actoren. Er is nood aan afstemming en bundeling van informatie.

Tabel 20 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Lerend netwerk	72%	20%	6%	3%

Aanbeveling: Oprichten van een lerend netwerk voor klimaat-gezondheid om kennisdeling en informatieverspreiding optimaal te realiseren.

De functie van het lerend netwerk is:

- Coördineren en centraliseren van informatie, initiatieven en adviezen rond mitigatie, adaptatie, klimaat-gezondheid,...
- Rapporteren naar platformen om zo databeschikbaarheid te verhogen
- Het bijhouden van een overzicht van onderzoeks- en beleidsexperten in Vlaanderen voor elke klimaatopic

Dit netwerk wordt gestimuleerd via:

- Kennisdeling en kruisbestuiving van good practices tussen experts, (supra) lokale besturen en settings en beleid, (bv. best practices delen via netwerkdagen)

- Win-wins in kaart brengen via interactie tussen initiatieven
- Voor de MMK's: faciliteren van regiobeleid, experts, lokale besturen en settings

Het lerend netwerk kan zich inspireren op bestaande initiatieven:

bv. Provincies In Cijfers, WSG praktijkdatabank, Vademecum harmonisch park- en groenbeheer (te moderniseren), regiowerkers, IPKC, Taskforce klimaat adaptatie, territoriale coördinatie, LOM (VEKA, DOMG, AB), Voco-werkgroep (binnenland), duurzaamheidsbenchmark DOM.

Tabel 21 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Lerend netwerk	5,1%	2,2%	7,2%	13,8%	30,4%	41,3%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

- Vooral belang van aansluiten bij bestaande initiatieven uit vrees dat dit een nieuw, parallel netwerk vormt en enkel complexiteit toevoegt. Waken voor versnipperde initiatieven met een zeer lokaal/subregionaal effect → nood aan coördinatie en een systemische aanpak
- Voorbeelden van platformen om op aan te haken of stakeholders om te betrekken:
 - Burgemeestersconvenant
 - Klimaatportaal VMM
 - Gecoro's (gemeentelijke commissies voor ruimtelijke ordening)
 - Netwerk op scholen (MOs, natuur op school, ...)
 - Burgerplatformen bv. SamenMeten in Nederland.
 - COM Klimaat versterken
 - Provinciale steunpunten als kenniscentra rond duurzaam, circulair en klimaatadaptief bouwen
 - Middenveldorganisaties zoals ziekenfondsen
 - Federaal/regional betrekken
 - Binnen de Green Deal Duurzame Zorg is het uitbouwen van een lerend netwerk ook een doelstelling → inspanningen coördineren
 - Nood aan bundeling van alle initiatieven!
- Alternatief: ontwikkeling van een open ecosysteem met duidelijke rollen en duidelijke uitwisseling. Inspiratie bij leercredits?
- Inzetten op connectie en opbouwen van vertrouwen tussen verschillende actoren die vandaag al werken rond het thema
- Er moet verder worden gegaan dan enkel overleg; er moet actie ondernomen worden en samen beleid gemaakt worden. Zal een lerend netwerk voldoende aanzetten tot actie?
 - Maatregelen nodig om betrokken diensten structureel te laten samenwerken
- Duidelijke moderator en rolverdeling zal noodzakelijk zijn
 - Beleidsdomein WVG zal hier een sterkere rol moeten opnemen
 - Rol van MMK duidelijker omschrijven
 - Is het bewaken van HiaP ook een taak van dit netwerk?
- Versnipperde bevoegdheden blijven een drempel
- Er is nu geen plek om interessante initiatieven te signaleren aan andere mogelijk geïnteresseerde partijen
- Naast gebundelde kennis, ook nadenken over gebundelde subsidies?

(supra) lokale klimaatwerking

Uitdaging: Volgens de EU-adaptatiestrategie vormt het lokale niveau het fundament van adaptatie. De meeste Europese landen erkennen de cruciale rol van lokale autoriteiten bij het implementeren van nationale aanpassingsstrategieën. Bovendien hebben lokale autoriteiten de beste kennis over plaatselijke klimaatgerelateerde risico's en meer voeling met de lokale gemeenschappen.

Op dit moment lijkt de (supra)lokale preventieve werking rond klimaat-gezondheid nog niet optimaal uitgebouwd, ook al is deze cruciaal.

Tabel 22 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
(Supra) lokale klimaatwerking	53%	26%	7%	15%

Aanbeveling: Om gezondheidswinsten te boeken op vlak van de (supra-) lokale klimaatwerking worden volgende stappen ondernomen:

- (Supra-)Lokale besturen worden gemotiveerd tot en ondersteund in het werken rond klimaat en gezondheid.
- Gezondheidsactoren die de burger bereiken (huisartsen, thuiszorg, apothekers, ...) hebben correcte en bruikbare ondersteuning (bv. tools en instrumenten, één toegankelijk platform met verwerkte data,...) om hun cliënteel correct, vlug en op maat te informeren over gezondheidseffecten.

Op de vraag "in welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?" gaven de respondenten volgende feedback:

Tabel 23 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
(Supra) lokale klimaatwerking	10,9%	2,2%	2,9%	12,3%	25,4%	46,6%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Lokale besturen:

- Eenvoudige tools maken en voldoende tijd nemen om ze te ontwikkelen en te testen (inspiratie vanuit IARC / WHO preventie website)
- Vlaamse Overheid moet een kader voorzien voor lokale besturen waarin een integrale aanpak van thema's mogelijk ; ook provincies kunnen hierin ondersteunen
- Lokale besturen ondernemen al veel, maar link met gezondheid is onderbelicht
 - Informeren over belang van verstandige "urban planning" om impact van klimaatverandering op te vangen en te streven naar "healthy cities": groene zones voorzien, hitte tunnels vermijden, publieke drinkplaatsen,...
- Opletten dat alle verantwoordelijkheid naar lokaal niveau wordt doorgestuurd. De werklast lokaal ligt reeds zeer hoog; ontzorging is hoor noodzakelijk. Aanvullende middelen en capaciteit om dit mogelijk te maken & ondersteuning van experts is nodig; er is onvoldoende kennis op lokaal niveau
- Aandachtspunt: lokale aanpak kan voor versnippering en onduidelijkheid zorgen voor de burger: in elke gemeente heb je andere regels en een andere aanpak. Lokale aanpak is bovendien ook vaak politiek beïnvloed.
- Samenwerking tussen alle niveaus blijft cruciaal; klimaatproblematieken houden zich niet aan grenzen.

Gezondheidsactoren:

- Zorginstellingen actief mee betrekken en hen materieel/educatief/beleidsmatig ondersteunen
- Moeilijk om deze functie in te vullen door een beperking in tijd en capaciteit
- Het werken naar de zorgactoren kan deel uitmaken van het breder plan dat binnen de lokale besturen wordt opgesteld
- Ook integreren in buurtgerichte initiatieven/zorg om kwetsbare groepen te bereiken en mensen die niet echt in aanraking komen met 'zorg/welzijn'

Leefomgevingskwaliteit

In wat volgt wordt de uitdaging beschreven die aanleiding gaf tot een aanbeveling voor leefomgevingskwaliteit. Hoe herkenbaar de uitdaging was voor de respondenten wordt daarna weergegeven. Vervolgens wordt de aanbeveling geschetst en is te zien hoe zinvol de respondenten deze vinden als antwoord op de uitdaging. Tenslotte volgt een samenvatting van de open antwoorden ter uitdieping van de kwantitatieve resultaten.

Voor het thema leefomgevingskwaliteit werden 128 antwoorden geanalyseerd.

Streefconcept en bindend normenkader

Uitdaging: Er is nood aan een duidelijk **streefconcept** voor leefomgevingskwaliteit dat kan worden gebruikt binnen alle relevante domeinen en niveaus (gezondheid, mobiliteit, biodiversiteit, ..). Dergelijk concept ontbreekt momenteel.

Tabel 24 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Streefconcept en bindend normenkader	55%	28%	8%	9%

Aanbeveling: Het streefconcept voor leefomgevingskwaliteit wordt opgemaakt en doorvertaald via een bindend en gezondheidsbeschermend normenkader*. Op basis van deze normen kan het beleid vervolgens actief gestuurd en geëvalueerd worden, bv. rond een betere omgeving voor de burger, voor geluid, de aanwezigheid van groene en blauwe ruimte, ...

Dit voorstel omvat volgende elementen:

1. Het vormgeven van een strategische, Vlaamse visie op leefomgevingskwaliteit:
 - via een participatief traject waarin ook expertise vanuit stedenbouw, ruimtelijke planners, lokale besturen, enz.... wordt samengebracht.
 - afgestemd op doelstellingen vanuit Europa en de Wereldgezondheidsorganisatie (bv. advieswaarden luchtkwaliteit, geluid,..).
 - met aandacht en bescherming voor (financiële) mogelijkheden van personen/groepen in een kwetsbare situatie.
2. Vertrekkend vanuit deze visie, het uitwerken van normen voor relevante aspecten of indicatoren van leefomgevingskwaliteit. Hierbij denken we aan aspecten zoals autoluwe ontwikkeling, groennormen, goede bereikbaarheid (te voet of met de fiets) van basisvoorzieningen, geluidsnormen, enz.
3. Het resulterende normenkader wordt bindend gemaakt via wetgeving en wordt zo in andere wetgeving geïntegreerd (bv. in ruimtelijke ordening, milieuwetgeving,...)

Tabel 25 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Streefconcept en bindend normenkader	7,6%	1,5%	3,1%	7,6%	31,3%	48,9%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Strategische visie leefomgevingskwaliteit

- Visie moet uitgewerkt worden in synergie met andere beleidsdomeinen (dOMG, stedenbouw, lokale besturen, ruimtelijke planners,...) & rekening houdend met bestaande beleidsvisies (bv. advieswaarden WHO)
- Vrees dat 'leefkwaliteit' net een hol begrip en/of door ieder anders wordt geïnterpreteerd als deze breed toepasbaar moet zijn.
- Visie op leefomgevingskwaliteit moet er voor zorgen dat maatschappelijke kosten van projecten worden meegenomen, niet enkel de economische belangen.
 - **Happy Planet Index** mogelijk een interessant (inspiratie)kader
- Versnippering in bevoegdheden op Vlaams niveau zijn niet bevorderlijk voor realiseren van een visie op leefomgevingskwaliteit
- Aandacht voor personen in kwetsbare situatie: belangrijk maar moeilijk in praktijk. Ook aandacht voor gevoelige personen bv. kinderen via kindnorm
- Dergelijke oefening is ook bezig vanuit dOMG (opdracht mbt omgevingsrapportage)
- Streefconcept lijkt tegengesteld tot een bindend normenkader -> vrijblijvend vs. dwingend

Uitwerken van normen

- Normenkader gebiedsgericht toepassen; afhankelijk van stedelijk/landelijk,...
- Er zijn al bestaande normenkaders die bindend zijn → hoe te integreren in deze aanbeveling?
- Leefbaarheid is een **subjectief** gegeven dat zich moeilijk in normen laat vertalen; mag hierdoor niet vervallen in een minimumgrens aan leefbaarheid.
- Alternatieven:
 - Normenkaders beter integreren met elkaar
 - Ontwikkelen van een duidelijk kader voor streefwaarden bij nieuwe projecten
 - Alle pertinente omgevingsopgaves (klimaat, energie, wonen, gezondheid, economie, natuur,...) bekijken in functie van concrete ruimtelijke keuzes waarbij gezondheidbescherming een (belangrijk) aspect kan zijn

Normenkader bindend via wetgeving

- Sterke nadruk op het belang van bindende normen → dient afdwingbaar te zijn: normen laten respecteren vergt een volgehouden handhaving, bindend kader zorgt voor vooruitgang en actie zodat de normen ook feitelijk worden nageleefd. Anderzijds kan het ook een struikelblok vormen en onverwachte effecten hebben.
- Ondersteunend pakket aan maatregelen en communicatie nodig om normen ingang te doen vinden.

Leefomgevingskwaliteitstoets

Uitdaging: Er is nood aan gevalideerde methodieken en instrumenten om de leefomgevingskwaliteit van een omgeving te toetsen. Hierdoor is het moeilijk voor lokale besturen, ontwikkelaars enz. om de impact van bepaalde keuzes op de leefomgevingskwaliteit te evalueren of zichtbaar te maken.

Als zo'n instrument bestaat, dienen lokale besturen vervolgens voldoende ondersteuning te krijgen om dit te gebruiken.

Tabel 26 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Leefomgevingskwaliteitstoets	65%	20%	5%	10%

Aanbeveling: Het ontwikkelen van een leefomgevingskwaliteitstoets die professionals (waaronder lokale besturen, ontwikkelaars,...) toelaat om de kwaliteit van verschillende aspecten van leefomgevingskwaliteit (bv. geluid, groen, blauw,...) te evalueren. De toets dient als evaluatie- en adviestool: om knelpunten in de huidige situatie te identificeren en oplossingen aan te reiken, om nieuwe projecten binnen ruimtelijke planning te evalueren.

1. De methodiek voor deze toets
 - Wordt opgebouwd op basis van een hanteerbare 'health impact assessment'-methodologie en is voornamelijk gericht op gebruik door lokale besturen en ontwikkelaars
 - laat toe om oplossingsgerichte verbetervoorstellen aan te reiken: 'Welke mogelijke interventies hebben het meeste impact op de specifieke aspecten van leefomgevingskwaliteit?'
2. Lokale besturen worden ondersteund en ontzorgd bij het gebruik van de leefomgevingskwaliteitstoets:
 - In samenwerking met lokale besturen, wordt nagegaan wat de drempels zijn voor het gebruik van de leefomgevingskwaliteitstoets, en wat de noden zijn.
 - Lokale besturen krijgen autonomie over hoe ze aan de slag gaan met de resultaten van de toets.
3. De toets kan verder geïntegreerd worden in het beleid als verplicht onderdeel bij de opmaak van plannen voor ruimtelijke ontwikkelingen, herinrichting van wijken enz.

Tabel 27 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Leefomgevingskwaliteitstoets	6%	2%	3%	15%	36%	38%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Methodiek leefomgevingskwaliteitstoets:

- Omvat een Health Impact assessment voldoende verschillende perspectieven voor een geïntegreerd beeld? Aspecten om ook mee te nemen in de methodiek:
 - Principes rond klimaatmitigatie en –adaptatie (of integratie met een klimaattoets voorzien)
 - 'Maatschappelijke impact' (externe effecten) (bv. een leefbare wijk kan de leefbaarheid van een andere wijk beïnvloeden)
 - Mentaal welzijn
 - OneHealth (niet enkel humane gezondheid)
- Methodiek moet voldoende eenvoudig toe te passen zijn; ook resultaten delen met burgers en organisaties (niet enkel lokale besturen)?
- Actie aan koppelen: Gebruiken om maatregelen aan te reiken en bij te sturen; ook om nieuwe projecten binnen ruimtelijke planning in begin/ontwerpfase bij te sturen (niet enkel evalueren)
- Gevaar om aspecten te missen doordat alle aspecten van leefomgevingskwaliteit 'op 1 hoop worden gegooid' + gevaar dat de normen gelden als minimale ondergrens.
- Inspiratie ophalen uit bestaande initiatieven uit andere disciplines en domeinen + evalueren wat werkt en mist: verkeersleefbaarheidsindex, watertoets (VMM), GRO tool binnen bouwsector, totem-tool, duurzaamheidsmeter wijken, gezondheidstoets door VIPA (met wellbeing aspecten), gezondheidstoets Logo's, watertoets bij VMM (en onderzoek naar klimaatadaptatietoets), evaluatietool bij opmaak RUP, kwetsbaarheidstoetsen,... → Werken naar een geïntegreerde tool, met factoren gezondheid en kwetsbaarheid centraal, want er bestaat al heel wat

Ondersteuning lokale besturen:

- Autonomie vraagt voldoende kennis, expertise en tijd om hiermee aan de slag te gaan + gevaar dat andere normen gelden? → zeer arbeidsintensief voor lokale besturen? (zie ervaring met de MER screening). → nood aan ondersteuning door experts, eventueel via MMKs?
- Spanningsveld: enerzijds ruimte om de toets vrijwillig te kunnen gebruiken, anderzijds belang van dwingende maatregelen (nood aan handhaving).
- Alternatief om lokale besturen professioneel & direct advies te geven op maat?
- I.p.v. op lokaal niveau: Provinciaal of gewestelijk om kennis krachtiger te bundelen?
- De lokale besturen (financieel) simuleren om actie te ondernemen met de resultaten

Effect op kwetsbare groepen:

- Link met rechtvaardige transitie & sociaal klimaatfonds voor kwetsbare groepen
- Gentrificatie en vervoersarmoede tegengaan via concrete acties (bv. participatie en noden onderzoeken)

Leefomgevingskwaliteitsscore burger

Uitdaging: Deze probleemstelling bouwt verder op de vorige:

Ook voor **burgers** is het momenteel moeilijk om de leefomgevingskwaliteit – met al haar aspecten – van de omgeving in te schatten. Hiertoe moet een toegankelijk en vlot te interpreteren instrument beschikbaar zijn.

Tabel 28 Antwoord op de vraag “herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?”

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Leefomgevingskwaliteitsscore burger	57%	25%	11%	8%

Aanbeveling: Het ontwikkelen van een leefomgevingskwaliteitsscore die vlot te interpreteren is voor de burger.

Deze score:

- Bouwt verder op de methodiek van de leefomgevingskwaliteitstoets (zie voorgaande vraag) en vormt een doorvertaling hiervan richting de burger.
- Geeft op heldere wijze inzicht in de verschillende aspecten van de leefomgevingskwaliteit van een omgeving
- Is vergelijkbaar met het concept van de Mobi-score

Er moet aandachtig worden omgesprongen met het effect op kwetsbare groepen. Indien wijken duurder worden door het verhogen van de leefomgevingskwaliteit van de wijk (gentrificatie) dient men naar oplossingen te zoeken voor die groepen. In dat geval zou de gezondheidsongelijkheid anders verder kunnen toenemen.

Tabel 29 Antwoord op de vraag “In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?”

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Leefomgevingskwaliteitsscore burger	4,6%	6,2%	10,8%	13,1%	36,9%	28,5%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

- Nood aan consolidatie van de reeds bestaande scores en berekeningen (Mobiscore, Groeblauwpeil,...) + afstemming met: Viewer lokale leefomgevingskwaliteit, woning-/gebouwpas van VEKA

- Leren uit ervaringen met Mobi-score & goed nadenken over perverse effecten → lukt een sterke publiek opinie uit. Bv. Gevolg op de vastgoedmarkt? Gevolg voor gentrificatie en kwetsbare groepen (hoe ga je deze effecten voorkomen/tegengaan)?
- De burger kan zo beter geïnformeerd worden en kan bewustzijn vergroten, maar de beperkingen moeten voldoende geduid worden & up-to-date gehouden worden.
- Leefomgevingskwaliteit is complexe materie waarin verschillende aspecten t.o.v. elkaar moeten worden afgewogen en verschillende thematieken aan bod komen (geluid, overstromingsgevaar, hitte, straling, groen ...), nood aan lokale data en is voor velen een subjectief gegeven → Is dit wel te vatten in één score want te weinig gedimensioneerd?
- Nut, toegevoegde waarde en doel van (enkel) een/één score wordt in vraag gesteld:
 - Bevat de tool tegelijk informatie waarmee de burger kennis opbouwt en bewuster beslist?
 - Komt dit tegemoet aan de noden/leefwereld van de burger?
 - Worden er prioriteiten en maatregelen voor beleid aan gekoppeld bij slechte scores?
 - Belang van storytelling om actie en impact te creëren
- Alternatieven:
 - Werken met eenvoudige bv. diagrammen / categorisering voor genuanceerder beeld met sterktes en zwaktes voor de belangrijkste gezondheidsparameters?
 - Proefopstellingen en pilootprojecten
 - Simulaties,...

Overzichtsaanbod lokale besturen

Uitdaging: Het realiseren van (regionale en nationale) strategieën rond leefomgevingskwaliteit is in sterke mate afhankelijk van de implementatie op lokaal niveau. De lokale besturen staan het dichtst bij de bevolking en kunnen beleid het best vertalen naar de noden en wensen van de verschillende doelgroepen en gemeenschappen.

Echter stoten lokale besturen op verschillende moeilijkheden om beleid lokaal te implementeren: onduidelijkheid over lopende projecten, onvoldoende uitwisseling van good practices, onvoldoende inzicht in beschikbare subsidies enz. Hierin kan nog veel winst geboekt worden.

Tabel 30 Antwoord op de vraag “herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?”

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Overzichtsaanbod lokale besturen	57%	25%	5%	12%

Aanbeveling: Lokale overheden hebben toegang tot een centraal overzicht van het ondersteuningsaanbod omtrent leefomgevingskwaliteit (lopende trajecten, initiatieven, beschikbare data en ondersteunende tools, kennis, subsidies en vergunningen) en worden ondersteund in het gebruik hiervan.

Om dit te bereiken worden volgende stappen gezet:

1. Creëren van een lerend netwerk met aanspreekpunten voor lokale besturen rond leefomgevingskwaliteit. Deze aanspreekpunten hebben:
 - Kennis van en overzicht over de verschillende aspecten van leefomgevingskwaliteit
 - Tijd voor de begeleiding en ontzorging van lokale besturen
2. Opmaken van een centraal overzicht van:
 - Alle beschikbare tools en projecten, met zoekfunctie om de vindbaarheid te vergroten
 - Mogelijke subsidies
 - ...
3. Lokale besturen en middenveld worden begeleid in gebruik van beschikbare data

Tabel 31 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

Overzichtsaanbod lokale besturen	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Punt 1 (lerend netwerk)	10.8%	0.8%	3.1%	10.0%	37.7%	37.7%
Punt 2 (centraal overzicht)	9.2%	1.5%	2.3%	8.5%	34.6%	43.8%
Punt 3 (lokale begeleiding)	10.0%	%	2.3%	11.5%	32.3%	43.8%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Lerend netwerk:

- Geen extra structuren creëren, maar bestaande versterken; o.a.:
 - Lerend netwerk groenblauwe dooradering
 - Atria van dOMG
 - Netwerk Klimaat van VVSG
 - Pilotprojecten BRV
 - Provinciale netwerken voor milieuambtenaren
- Ondersteunende/faciliterende/adviserende rol in netwerk/begeleiding voor:
 - Logo's
 - Studiebureaus als SWECO
 - Intercommunales
 - Gecoro
- Nuttig om info ter beschikking te stellen, maar begeleiding, toelichting, interviews enz. zullen altijd nodig zijn → suggestie om hier frequente interviews aan te koppelen?
- Zinvol maar niet ontzorgend

Centraal overzicht:

- Behoefte aan begeleiding, ontzorging en meer capaciteit om hiermee aan de slag te kunnen gaan; waken voor een overaanbod aan FAQ's, leidraden enz.: Passieve terbeschikkingstelling zal weinig opleveren indien er geen extra capaciteit is.
 - Eventueel pilotproject starten in lokale besturen die extra capaciteit krijgen om hiermee aan de slag te gaan.
- Niet enkel overzicht van instrumenten en subsidies opmaken, maar ook instrumenten/subsidies integreren en koppelen zodat er minder administratieve last is.
 - Aanvullend: subsidies voor projectwerking zijn nuttig, maar lokale besturen mogen er niet te afhankelijk van worden om continuïteit van werking te vrijwaren
- Veronderstelt voldoende expertise op lokaal niveau

Begeleiding bij gebruik data:

- Momenteel al veel platformen en websites waarover data verspreid zit, moeilijk om zo alles mee te nemen → data zo eenvoudig mogelijk ter beschikking te stellen
- Lokale begeleiding om te prioriteren en maatregelen in te voeren
- 'Ik heb een vraag'-module moet goed afgebakend worden: voor wie, voor welke vragen, wie beantwoordt,... + voldoende capaciteit voorzien

Metingen en dataverzameling stressoren

Uitdaging: Er is te weinig lokale data rond leefomgevingskwaliteit vlot beschikbaar. Daarom kunnen de relaties tussen stressoren en de gezondheidsimpact van deze stressoren onvoldoende in kaart gebracht worden.

Tabel 32 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Metingen en dataverzameling stressoren	49%	26%	8%	17%

Aanbeveling: Het organiseren van bijkomende metingen en verzamelen van data over stressoren en hun gezondheidsimpact op lokaal niveau. De resultaten van deze metingen worden ondergebracht in een centrale database.

Dit voorstel omvat volgende elementen:

- Uitwerken en implementeren van lokale meetmethodieken voor het verzamelen van gezondheidsrelevante data (bv. tellen van fietsers en voetgangers, appreciatie van de woonomgeving), deze data wordt verzameld in een centraal systeem.
- Citizen science projecten aanmoedigen voor dataverzameling, zodat burgers zowel een signaalfunctie hebben als een verhoogd bewustzijn krijgen rond leefomgevingskwaliteit.
- (Bijkomende) stressor-data (bv. gedetailleerde geluidsdata) verzamelen
- Kwalitatieve gegevens over stressoren verzamelen via een lokale verfijning van het schriftelijk leefomgevingsonderzoek, dat momenteel om de 5 jaar op Vlaams niveau wordt uitgerold.
- Gezondheidsrisico's zoals de impact van luchtverontreiniging en geluidshinder, maar ook ongevallen worden kwantitatief verzameld en bijgehouden in hetzelfde centraal systeem.

Tabel 33 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Metingen en dataverzameling stressoren	7,8%	2,3%	3,1%	10,1%	28,7%	48,1%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen:

- Bundeling & data-integratie is meer prioritair dan extra metingen, er is veel (lokale) data, maar versnipperd (nood aan centraal platform en/of dezelfde standaarden)
- Aanhaken op bestaande tools:
 - Lokale leefomgevingskwaliteitviewer uitbreiden
 - Ontsluiten via Provincies in Cijfers
 - Inspiratie uit 'Telraam' voor verkeer en mobiliteit
- Voldoende begeleidende informatie over gebruik en interpretatie van data is essentieel, met doorverwijzing naar ondersteunende diensten/mogelijke acties (zowel voor individu als beleid), ...
- Data moeten ingezet worden voor gerichte acties, niet (enkel) meten om te weten; data zonder oplossingen creëert frustratie → focus op positief handelingsperspectief
- Duidelijke monitoring- en meetstrategie uitzetten

Lokale meetmethodieken:

- Voor lokale meetmethodieken moet er ook lokale capaciteit zijn om hiermee aan de slag te gaan of ze juist in te zetten.
- Uitrollen vanuit centrale middelen

Citizen science:

- Zinvol om burgers ownership te geven, maar verantwoordelijkheid niet bij hen leggen
- Waken voor voldoende kwalitatieve data hierbij & burgers niet overbevragen
- Zinvol is een tool (en sensibilisatiemiddel) waar de burger input en feedback kan geven over leefomgevingskwaliteit (incl lokale problematieken, bijv geluidshinder, geurhinder, luchtkwaliteit, bezorgdheden,...)

Specifieke datanoden:

- Meer aandacht naar metingen rond positieve effecten, niet enkel stressoren
- Lokale meetgegevens ivm grondwaterstanden bij adviesverstrekking ivm bemalingsdossiers of geluidsoverlast
- Lokale stressor-data voor geluid via fijnmazig net van geluidsmeters
- Onderscheid in impact op verschillende bevolkingsgroepen
- Voor MER analyse: aantal inwoners per woning
- Nood aan persoonlijke gezondheidsdata om lokale ruimtelijke projecten beter te kunnen voorbereiden ivf behoeftenanalyse (bv. groter aandeel minder mobiele ouderen,...).

10-minuten buurt

Uitdaging: Burgers doen - omwille van verschillende redenen - vaak beroep op hun auto of een ander gemotoriseerd voertuig. Dit kan een negatief effect teweeg brengen voor de leefomgeving en bevordert ook de gezondheid niet.

Tabel 34 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
10-minuten buurt	76%	14%	5%	5%

Aanbeveling: Vlamingen moeten kunnen wonen op minder dan 10 minuten wandelen of fietsen van de nodige dagelijkse voorzieningen zoals winkels, de dokter of apotheker, een basisschool,.. en toegang hebben tot een efficiënt en performant netwerk van collectief openbaar vervoer voor verdere verplaatsingen.

Om dit te kunnen realiseren:

1. Wordt ingezet op 'levensvatbare' dorpen, die kunnen rekenen op:
 - Netwerken van fietspaden en voetpaden die de 'walkability' verhogen, naast de beschikbaarheid van actieve vormen van deelmobiliteit.
 - Ontmoediging van gemotoriseerd verkeer, door o.a. een aangepast parkeerbeleid.
2. Wordt het openbaar vervoer en de deelmobiliteit uitgebreid en versterkt waardoor de burger geen/minder nood heeft aan een eigen auto:
 - Vlotte toegang tot openbaar vervoer en deelmobiliteit.
 - Het openbaar vervoer is performant en efficiënt.
3. Dit wordt ondersteund door een flankerend sociaal beleid (bv. fietslessen in het lager onderwijs).

Tabel 35 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

10-minuten buurt	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Punt 1 (levensvatbare dorpen)	3.1%	0.8%	0.8%	8.6%	18.8%	68.0%
Punt 2 (OV & deelmobiliteit)	3.9%	0.8%	0.0%	7.8%	8.6%	78.9%
Punt 3 (sociaal beleid)	5.5%	0.8%	0.8%	13.3%	19.5%	60.2%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen

- Vereist een geïntegreerde visie op verdichting van dorpskernen, uitfasering van lintbebouwing en inzet op STOP-beleid + Richtlijnen moeten op Vlaams Niveau uitgewerkt worden: 3-30-300 regel
- Is dit nog realistisch om nu in te voeren; bestaande basisinfrastructuur is niet zomaar te veranderen.
- Projectontwikkelaars krijgen baten van ruimtelijke ontwikkeling, maar moeten ook de maatschappelijke kost mee(r) dragen
- Wat mist in de aanbevelingen: aandacht voor gezond wonen en binnenmilieu o.w.v. de aanslepende wooncrisis
- 10 min. wandelen of fietsen betekent iets volledig anders qua afstand + 15 min. ipv 10 min. aangezien dit typisch de standaard is?
- Inspiratie uit Nederland: "Shared Speed" als nieuw concept
- Provincie heeft belangrijke functie om hoofddorpen te bepalen om te versterken/ verdichten en gehuchten/krimp-dorpen om in te zetten op open ruimte functies
- Groot verschil tussen buitengebied en stads- of dorpskernen
- Link met MOW leggen

Levensvatbare dorpen:

- Voldoende breed zien: Niet enkel kwestie van bereikbaarheid of elk aanbod; veerkrachtig dorpenbeleid zet in op multifunctionaliteit en verbondenheid met andere dorpskernen om aanbod van functies af te stemmen; bevat ook voldoende groen
- Met aandacht voor personen met beperkte mobiliteit, bv. ouderen, fysieke beperking

Openbaar vervoer en deelmobiliteit

- Eerst inzetten op betaalbaar, performant en efficiënt openbaar vervoer (ook in (laat-)avond en nachturen) + deelsystemen (groeipotentieel in dorpen) + veilige omgeving om te fietsen; en pas daarna gemotoriseerd vervoer ontmoedigen
- Verminderen van voertuigkilometers heeft niet enkel te maken met beschikbaarheid andere transportmodi, maar ook de ruimtelijke planning: nood aan kwalitatieve verdichting (incl. gepaste parkeernormen, voldoende parkeerplaatsen,...)
- Bij OV: schaalvergroting om efficiënter te werken → verdichting selectief laten plaatsvinden – bv. op goedegelegene plaatsen en reeds goed voorziene kernen.
- Ook met een flankerend economisch beleid (financiële incentives): Salariswagens minder interessant maken + Heffing op een tweede gezinswagen + Financieel aanmoedigen & belonen van fietsen en/of OV

Flankerend sociaal beleid:

- Volwassenen hierin niet vergeten: <https://www.defietsschool.be>
- Link met rechtvaardige transitie

- Begeleiding van burgers om hun weg te vinden in mobiliteitsapps is zinvol
- Aandacht voor vervoersarmoede

Zeer zorgwekkende stoffen

In wat volgt wordt de uitdaging beschreven die aanleiding gaf tot een aanbeveling voor zeer zorgwekkende stoffen. Hoe herkenbaar de uitdaging was voor de respondenten wordt daarna weergegeven. Vervolgens wordt de aanbeveling geschetst en is te zien hoe zinvol de respondenten deze vinden als antwoord op de uitdaging. Tenslotte volgt een samenvatting van de open antwoorden ter uitdieping van de kwantitatieve resultaten.

Voor het thema leefomgevingskwaliteit werden 78 antwoorden geanalyseerd.

Actiegerichte planning voor volgorde normenkader

Uitdaging: Er bestaan reeds enkele normenkaders¹ voor bepaalde zeer zorgwekkende stoffen. Echter werd bij het opstellen van deze normenkaders nog niet systematisch nagedacht **vanuit een volledige lijst** van zeer zorgwekkende stoffen. Wanneer men dit wel zou doen, moet men kiezen **in welke volgorde** van stoffen er een normenkader gedefinieerd moet worden. Met andere woorden: voor welke stof is een normenkader **urgenter** dan voor de andere? Hiervoor bestaat nog geen **methodiek**.

Tabel 36 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Actiegerichte planning voor volgorde normenkader	65%	22%	5%	8%

Aanbeveling: Het opstellen van een actiegerichte planning die bepaalt in welke volgorde een normenkader uitgewerkt moet worden voor zeer zorgwekkende stoffen.

- **Definities** (verder) scherpstellen (van ZZS zelf, historische vervuiling, continue vervuiling, (historische) hotspots vervuiling, verspreide vervuiling enz.)
- Ontwikkeling van een **actiegerichte planning** die volgorde en prioriteit aangeeft om ZZS op te nemen in een normenkader; deze volgorde gebeurt op basis van een risicogebaseerde prioritering van ZZS
- **Opstellen van een actualisatieprotocol:** De risicogebaseerde prioritering dient continu geactualiseerd te worden op basis van wetenschappelijke inzichten. Dit protocol dient afspraken te omvatten om een dynamische lijst van prioritaire ZZS (en van de richtlijnen zelf) continu te actualiseren.
- **Opstellen van een samenwerkingsprotocol:** Dit protocol dient afspraken te omvatten om actoren en informatie omtrent ZZS in kaart te brengen, en om kennisoverdracht tussen kennishouders (overheidsdiensten, kennisinstellingen, stakeholders) te coördineren.

Tabel 37 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

Actiegerichte planning voor volgorde normenkader	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Punt 1 en 2 (definitie en planning)	9.0%	0%	1.3%	9.0%	20.5%	60.3%
Punt 3 (actualisatieprotocol)	9.0%	0%	2.6%	5.1%	23.1%	60.3%

¹ Een normenkader geeft (onder meer) weer wat de streefwaarden voor een stof in de bodem, lucht, water moeten zijn om de humane blootstelling voldoende laag te houden.

Punt 4 (samenwerkings-protocol)	7.7%	0%	2.6%	7.7%	20.5%	61.5%
---------------------------------	------	----	------	------	-------	-------

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Scherpstellen definities & actiegerichte planning en prioriteiten

- Linken met reeds bestaande EU en internationale initiatieven zoals REACH definitie (als uitgangspunt), CLP en POP wetgeving, Chemical Strategy for Sustainability (CSS), Algemeen kader rond "zorgwekkende stoffen" (substances of concern, most harmful substances) van het Safe and Sustainable by Design framework (JRC en Commissie - SSbD Recommendation).
- Er bestaan reeds veel theoretische kaders, vooral nood aan betrouwbare meetmethode die ingezet kan worden in de praktijk.
- Bij prioritering rekening houden met: gevaar, kindnorm, toxische mengsels, bronnen van menselijke contaminatie
- Er hoeft geen planning, prioritering of volgorde te zijn voor álles → Enkele ZZS prioritair behandelen omwille de (hoge/uitgebreide) blootstelling en toxiciteit

Actualisatie protocol:

- Op vaste tijdstippen te herevalueren
- Niet de volledige lijst hoeft steeds geactualiseerd te worden
- Ook rekening houden met wat in het verleden gebeurde op vlak van vervuiling (bv. afvalstorting) → nood aan normenkader ivm calamiteiten in het verleden
- Academisch onderzoek moet gesubsidieerd worden → bepaalde stoffen krijgen voorkeur vanuit academisch perspectief om kans te maken op financiering. → ook nieuwe en minder bekende stoffen moeten aandacht krijgen
- Inzetten op bredere screeningsmethoden om nieuwe ZZS te kunnen detecteren.

Samenwerkingsprotocol:

- Nodig om data efficiënt te delen en verantwoordelijkheden expliciet te maken, maar kan vertragend werken. Bovendien moeten de bevoegdheden gerespecteerd worden waardoor vooral informatie-uitwisseling van belang is → is een protocol dan nodig?
- Breder dan enkel Vlaanderen (regionaal, federaal, internationaal) en breder dan enkel domein gezondheid (visie vanuit Vlaamse Overheid op ZZS nodig)
- Hoe kadert dit binnen reeds bestaande samenwerkingsakkoorden van REACH en CLP?
- Industrie includeren, daar is nood aan voldoende controle.

Normenkader

Uitdaging: Deze probleemstelling bouwt verder op de vorige vraag: Er bestaan reeds normen voor bepaalde zeer zorgwekkende stoffen, echter merkt men de nood aan **aanvullende normenkaders**. Bovendien is er ook nood aan een manier om deze normen en richtlijnen **up-to-date te houden** met de wetenschappelijke evidentie.

Tabel 38 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Normenkader	69%	22%	3%	6%

Aanbeveling: Het ontwikkelen van een normenkader voor zeer zorgwekkende stoffen om aan te geven welke waarden aanvaardbaar zijn.

- Het normenkader wordt ontwikkeld via een **participatief traject**, met vertegenwoordiging vanuit de verschillende betrokken domeinen (industrie, overheid, burgers, Europees beleid,..).
- Binnen het normenkader wordt gedifferentieerd volgens **gebruiksruimte**, d.w.z. dat de normen aangepast zijn in functie van gevoelige bestemmingen zoals scholen, woonzorgcentra en ziekenhuizen, alsook aandachtsgebieden met een verhoogde milieudruk (vb. Hoboken,...) Ook is er aandacht voor blootstelling vanuit verschillende routes en bronnen (lucht, bodem, water, voeding, etc.) en houdt het kader rekening met mengseltoxiciteit.
- Het normenkader wordt bijgestuurd op basis van continue wetenschappelijke evaluatie, ondersteund door een uitgewerkt en goedgekeurd **actualisatie- en samenwerkingsprotocol**.
- **Naleving** van het normenkader wordt gecontroleerd en gehandhaafd.

Tabel 39 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Normenkader	7,7%	0%	1,3%	9%	28,2%	53,8%

Vanuit de open antwoorden leren we dat men minder positief staat tgv. punt 1 (het participatief traject) terwijl punten 2 t.e.m. 4 op meer bijstand kunnen rekenen.

In de open antwoorden konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen: Waar ligt de bevoegdheid hiervoor: milieu of gezondheid, federaal of regionaal? Deze bevoegdheidsverdeling vormt een aandachtspunt; geïntegreerde benadering is nodig

Ontwikkeling via een participatief traject:

- Leren van bestaande normen en richtlijnen in andere landen & dit als basis gebruiken
- Moet dit niet in Europese context ontwikkeld worden?
- Wetenschappelijke inzichten als basis, neutraliteit, staven indien van onderzoek wordt afgeweken. Moet een wetenschappelijk traject participatief verlopen? Zo'n traject vraagt goede begeleiding & duidelijkheid over beslissingsrol van deelnemers.
- Hoe zal de norm zich verhouden tot de gezondheidskundige advieswaarde?
- Stakeholders in dit participatief traject :
 - Moet dit traject met niet-wetenschappers? Zal industrie hier eerlijk aan deelnemen? → belangen van deelnemende stakeholders goed afwegen.
 - Met middenveldorganisaties en ziekenfondsen
 - Rekening houdend met kwetsbare groepen

Differentiatie volgens gebruiksruimte:

- Blootstelling houdt zich niet aan grenzen; eventueel volgens doelgroepen als alternatief voor gebruiksruimtes aangezien deze in tijd kunnen evolueren
- Milieugebruiksruimte moet wetenschappelijk onderbouwd worden (bv. met testcases)
- Onderscheid tussen minimumbescherming op elke bestemming en strenger voor gevoelige bestemmingen.

Actualisatie- en samenwerkingsprotocol:

- Nagaan of de nodige procedures en protocollen niet reeds bestaan: is een aanvullend actualisatie- en samenwerkingsprotocol hier nodig?
- Opletten voor paralysis by analysis: voornaamste struikelblok vandaag is dat chemisch beleid te traag werkt.

Naleving van het normenkader wordt gecontroleerd en gehandhaafd:

- Wordt als zeer belangrijk aangegeven, maar bezorgdheid over capaciteit en bevoegdheid.
- Bij handhaving vertrekken vanuit kindnorm en voorzorgsprincipe
- Ook door te vertalen naar vergunningsverlening & kader voor vergunningen.

Monitoring blootstelling en effectroutes

Uitdaging: Het verzamelen van data zorgt voor belangrijke inzichten voor het beleid rond zeer zorgwekkende stoffen (ZZS). Er is echter nog meer inzicht nodig in de bestaande **blootstellingsbronnen en blootstellingsroutes** per prioritaire ZZS, voor verschillende doelgroepen.

- Een bron verwijst naar waar we de stof in onze omgeving aantreffen (bv. in het grondwater, in de lucht, in onze voeding,...)
- Een route verwijst naar de manier waarop de mens in aanraking komt met de stof (bv. via inademen van lucht, via de huid,...)

Naast de identificatie van bron en route, is het ook belangrijk om de **humane blootstelling geïntegreerd te monitoren** (bv. via modelleren en/of humane biomonitoring²).

Tabel 40 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Monitoring blootstelling en effectroutes	68%	19%	4%	9%

Aanbeveling: Om blootstellingsbronnen en -routes met hun effecten te kunnen monitoren:

- Moet een **systematiek** worden opgesteld om alle mogelijke bronnen en routes in kaart te brengen, bij voorkeur op basis van bestaande data.
- Worden **meetinstrumenten** ontwikkeld, gevalideerd en robuust gemaakt om blootstellingen en effecten te kunnen monitoren.
- Worden er **verschillende types metingen uitgevoerd** met deze gevalideerde meetinstrumenten: (1) milieumetingen (bv. metingen van PFAS in grondwater) en (2) blootstellings- en effectmetingen (bv. uitvoeren van humane biomonitoring studies die de inwendige dosis van een stof meten in de mens en/of gezondheidseffecten meten).
- Worden deze metingen **inzichtelijk ter beschikking gesteld** (bv. [PFAS-verkenner](#) voor milieumetingen) en is er verbeterde registratie van effect- en blootstellingsmetingen in bestaande systemen, bv. door de meting op te nemen in het Globaal Medisch Dossier.
- Is er aandacht voor de **kennisoverdracht** naar Europees en Belgisch beleid.

² Via humane biomonitoring meet men de inwendige dosis aan vervuilende stoffen die in het lichaam terecht komen via diverse routes.

Tabel 41 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Monitoring blootstelling en effectroutes	7,7%	0%	0%	7,7%	17,9%	66,7%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Systematiek voor bronnen/routes

- Bronbepaling niet beperken tot wat men vindt in milieu, maar ook nagaan hoe de vervuiling werd veroorzaakt (emissiebron).
- Industrie moet delen wat ze lozen/verspreiden om monitoring hierop aan te passen

Ontwikkeling & gebruik van gevalideerde meetinstrumenten

- Ook meetinstrumenten voor: luchtverontreiniging en voeding (bv. eigen kweek)
- Bestaat deels al, dus goed afstemmen met bestaande systematieken en instrumenten
- Prioritair inzetten op gekende stressoren met grote gezondheidsimpact en op het voorzorgsprincipe

Metingen ter beschikking stellen & registratie

- Effectmetingen
 - Worden al uitgevoerd door Europese adviesorganen, op Belgisch niveau enkel nog deelaspecten bekijken
 - ZZS opvolgen in levenscyclus: productie/import, emissie, gebruik, recyclage, afval
- Blootstellingsmetingen:
 - Aandacht voor biomonitoring op werkplek: is onderontwikkeld tgv. andere landen
- Nuttig om focus te leggen op voeding & relevante voedselgroepen, via metingen in voeding en gebruik van voedselconsumptiepeilingen om prioriteiten & normen te bepalen in voedselveiligheidsbeleid (zie lopende studie FOD TEQFOOD)
- Naast uitvoeren van metingen, ook ruimte maken voor wetenschappelijk onderzoek
- Metingen frequent genoeg uitvoeren, in voldoende deelpopulaties

Kennisoverdracht

- Nood aan coördinatie federaal-regionaal
- Aandacht voor een (automatische) link met de verschillende metingen en data + met (toekomstige) Europese databanken
- Communicatie: Belangrijk dat duidelijk is waar deze info te vinden is. Hoe zorgen voor tijdige communicatie van inzichten uit wetenschappelijke wereld?
- M.b.t. financiering van monitoringcampagnes: principe van polluter pays volgen

Opleidingspakketten

Uitdaging: Een goede basiskennis over zeer zorgwekkende stoffen is cruciaal voor de **beroepen die hiermee in contact komen**. Denk aan bedrijfs-gezondheidsdiensten, huisartsen, leerkrachten, poetsdiensten....

Er is ruimte voor verbetering in **academische curricula en bestaande opleidingspakketten** van deze relevante sectoren.

Tabel 42 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Opleidingspakketten beroepsrelevante ZZS	53%	27%	9%	12%

Aanbeveling: Via de verdere ontwikkeling van opleidingspakketten wordt de basiskennis over beroepsrelevante ZZS in de opleiding van relevante sectoren verbeterd.

Om deze opleidingspakketten te ontwikkelen:

- Moet worden geïnventariseerd in welke opleidingen vandaag wel/geen aandacht wordt besteed aan zeer zorgwekkende stoffen en in welke opleidingen dit wenselijk is
- Wordt de vereiste basiskennis per relevante opleiding en sector in kaart gebracht
- Kan voor de inhoudelijke opmaak inspiratie gehaald worden uit andere lopende actieplannen, bv. de acties omtrent hormoonverstoorders in onderwijs in het NAPED actieplan

Tabel 43 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Opleidingspakketten beroepsrelevante ZZS	12,8%	0%	1,3%	10,3%	23,1%	52,5%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen:

- Trainingen aan intermediairen aanvullen met kennisplatform
 - Bestaat er geen website van de officiële instanties die ons informeert over ZZS, welke die zijn, uit wat die bestaan, classificaties, regels of verdragen,...?
- Niet per se nood aan nieuwe opleidingen, maar bestaande opleidingen aanvullen
- Is een inventarisatie niet overbodig? Beter meteen een opleidingspakket aanbieden?
- (Basis)kennis ZZS is beperkt aanwezig in academische opleidingen en versnipperd tussen disciplines. Zo is er bv. geen Vlaamse Master gericht op Milieu en Gezondheid.

Bij beroepsopleiding voor:

- Artsen: vooral rond impact hormoonverstoorders e.a. op immuunsysteem
- Poetsdiensten: bv. rond ecologische alternatieven
- Architecten, productontwerpers
- Landbouwer (m.n. sproeistoffen)
- Schoonheidsspecialisten

Bij basisonderwijs:

- Algemeen onderwijs: belang duiden van ZZS in consumentenproducten en link met blootstelling
- Algemene educatie voor burgers ontbreekt

Bij uitoefening van beroep:

- Op de werkplek: risicobeheer en door correcte opleiding en handhaving door de werkgever
- Voor sommige beroepen is geen opleiding nodig → Beroepsmatig certificeren van kennis (op niveau van het individu, niet bedrijf)

Samenwerking:

- Te coördineren met federaal niveau zodat inhoud van opleidingen afgestemd is
- Cruciaal om af te stemmen met NAPED/NEHAP, waar dit al deels wordt opgenomen
- Huisartsen en leerkrachten zijn al overbevraagd → uitdaging rond capaciteit
- Input vanuit academische hoek vragen: bv. via arbeids- en milieugeneeskunde

Communicatiedraaiboek

Uitdaging: Een duidelijke communicatiestructuur is cruciaal voor een goede doorstroom van informatie, zowel voor continue **sensibilisering** als voor reacties op potentiële **crisissituaties**. Momenteel zijn deze structuren (namelijk: wat te communiceren, naar wie te communiceren, op welk moment te communiceren...) nog onvoldoende duidelijk.

Tabel 44 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Communicatiedraaiboek	58%	28%	4%	10%

Aanbeveling: Er dient een communicatiedraaiboek opgemaakt te worden met een duidelijke communicatiestructuur (wie, wat, wanneer) voor enerzijds sensibilisering en anderzijds aanpak van crisissituaties.

Om dit communicatiedraaiboek op te maken, worden inzichten en best practices benut vanuit bv. COVID-communicatie en de PFAS crisis, en wordt samengewerkt met verschillende zorgactoren (ELZ, apothekers,..), overheden, experts communicatie en bedrijfsgezondheidsdiensten.

De impact van het draaiboek wordt opgevolgd:

- Vóór het gebruik van het draaiboek wordt er een 1ste meting uitgevoerd waarbij gepeild wordt naar het kennisniveau inzake zeer zorgwekkende stoffen bij de Vlaamse burger. (Dit zou bv. kunnen via de gezondheidsenquête.)
- Na gebruik van het draaiboek bij sensibiliseringsacties bij het brede publiek kan men nieuwe metingen uitvoeren om de effectiviteit in kaart te brengen.

Tabel 45 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Communicatie-draaiboek	9%	1,3%	5,1%	14,1%	28,2%	42,3%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Opvolging:

- Vertrekken vanuit 0-meting en monitoring KPI's
- Peilen naar kennis over ZZS kan ook via schriftelijk leefomgevingsonderzoek (SLO)

Draaiboek:

- Structureel en doelgericht communiceren, vermijden van overmatige communicatie; er is geen sensibilisering nodig voor alles, want dan gaat de boodschap in crisis verloren:
 - Overheid moet mensen beschermen net zodat ze zich geen zorgen hoeven te maken; dit niet aanwakken met onnodige sensibilisering.
 - Focus op waar mensen zelf invloed op hebben
 - Een negatieve boodschap positief weergeven (zie vb. bodemgebruik van Ovam)
- Steeds vanuit hetzelfde kanaal communiceren
- Aanvullend inzicht verzamelen over wat werkt via focusgroepen
- Moet handvaten geven, maar flexibel blijven
- Ervaring uit PFAS meenemen; er was toen een volledig team rond communicatie dus vreemd dat dit nog niet bestaat
- Sensibilisatie & crisiscommunicatie vereisen een totaal andere aanpak
- Aandacht voor kwetsbare groepen met lage gezondheidsgeletterdheid; belang van het visuele en aantrekkelijke; verder denken dan folders en posters

Samenwerking:

- Vooral belangrijk dat actoren/overheden betrokken bij ZZS elkaar kennen (wie, contactgegevens, bevoegdheden, juridische context en bestaand beleid)
- MMK's van logo's meenemen (kennis over lokale vragen)
- Samenwerken met organisaties van individuele zorgverleners, eerder dan naar de ELZ breed communiceren
- Ook rol voor ziekenfondsen
- Goed coördineren met federaal; bevoegdheidsverdeling gezondheidszorg maakt communiceren complex
- Voldoende aandacht besteden aan preventieve actoren

Aangepast beleid voor historisch aanwezige vs actueel aanwezige ZZS

Uitdaging: Zeer zorgwekkende stoffen kunnen in de omgeving aanwezig zijn door huidige productie of gebruik, maar ook door productie of gebruik uit het verleden. Deze laatste noemt men historisch aanwezige zeer zorgwekkende stoffen: stoffen die niet langer geproduceerd en uitgestoten, maar door historische activiteiten nog steeds aanwezig zijn in het leefmilieu.

Tabel 46 Antwoord op de vraag "herkent u deze uitdaging vanuit uw professionele ervaring of omgeving?"

	Ja	Gedeeltelijk	Nee	Onvoldoende kennis
Aangepast beleid voor historisch aanwezige vs actuele ZZS	65%	21%	5%	9%

Aanbeveling: Het ontwikkelen van een aangepaste aanpak en beleid voor enerzijds historisch aanwezige zeer zorgwekkende stoffen en anderzijds zeer zorgwekkende stoffen die momenteel geproduceerd of gebruikt worden.

Voor **historisch aanwezige** zeer zorgwekkende stoffen:

- Moet kennis worden opgebouwd (bv. blootstellingswegen, toxicologie,...) en moeten metingen (in milieu en mens) worden uitgevoerd

- Is een kosten-baten analyse uit te voeren voor sanering, d.w.z. het bepalen van kritische risicodrempel en grenswaarden voor de gezondheidsrisico's en dit relateren tot de (te bepalen) economische en technische haalbaarheid tot saneren
- Is het belangrijk om in te zetten op sensibilisering, met als doel de blootstelling van de burger aan een bepaalde zeer zorgwekkende stof te verminderen

Voor zeer zorgwekkende stoffen die **momenteel geproduceerd of gebruikt** worden:

- Moet worden bepaald welke (risico's op) gezondheidseffecten ze hebben op de mens, vanaf welk niveau deze effecten kunnen optreden en welk niveau als aanvaardbaar wordt beschouwd.
- Moeten lozingsnormen en een gepast handhavingkader worden uitgewerkt.
- Moeten uitstootnormen en een gepast handhavingkader worden uitgewerkt.
- Bovenstaande is ter aanvulling van het bestaande productbeleid op EU en federaal niveau.

Tabel 47 Antwoord op de vraag "In welke mate vindt u dit voorstel geschikt of zinvol?"

	Onvoldoende kennis	Niet zinvol	Eerder niet zinvol	Neutraal	Eerder zinvol	Zinvol
Punt 1 (historische productie/gebruik)	7.7%	0%	1.3%	5.1%	30.8%	55.1%
Punt 2 (huidige productie/gebruik)	5.1%	0%	0%	5.1%	19.2%	70.5%

In de *open antwoorden* konden de respondenten verdere feedback, suggesties, opmerkingen enz. geven. Hieronder wordt een samenvatting gegeven van deze antwoorden:

Algemeen:

- Eerst evalueren wat al bestaat, dan nieuwe initiatieven
- Maatregelen/verbod top-down installeren & op EU-niveau coördineren
- Sensibilisering:
 - Relevant voor zowel historisch als huidige productie
 - Voldoende aandacht besteden aan informeren over betere alternatieven
 - Voldoende aandacht besteden aan kwetsbare groepen
 - Mag de verantwoordelijkheid niet te sterk doorschuiven naar de burger; is complementair aan een aanpak van de bron.
 - Focus leggen op sensibilisering bij hotspots om overinformatie te vermijden.

Historisch:

- Sterkere handhaving is nodig: nog stoffen in omloop die al verboden zijn → worden ook geloosd dus ook voor historische productie lozingsnormen nodig.
- Polluter pays: fonds gefinancierd vanuit de (chemische) industrie om dit soort vervuiling aan te pakken en te saneren.
- Waken voor paralysis by analysis; niet te veel tijd verliezen; focus leggen op eventuele blootstellingsroutes en hoe die te saneren; als historische vervuiling een risico betekent dan moet er snel actie zijn

Huidig:

- Koppelen aan & leren uit EU en internationale informatie en "lessons learned"
- Benutten van good practices: leren uit reeds lang gekende aandachtsgebieden
- Nood aan bepalen van correcte halfwaarde- of persistentietijden, in milieu & mens
- Mixture-effect in rekening brengen
- Betere samenwerking met productbeleid om bronnen eenvoudiger te achterhalen
- Handelen vanuit voorzorgsprincipe: wat kan de impact zijn van historische vervuiling in de toekomst?

- Handhavingskader is zinvol, maar beter om te streven naar snelle uitfasering en verbod van deze stoffen
- Verschil tussen lozings- en uitstootnormen verduidelijken
- Streng optreden bij overtreding; meenemen in milieu-aanvragen en vergunningen

VOORBEELDEN VAN ACTIES

KLIMAAT-GEZONDHEID: VOORBEELDEN VAN ACTIES

Subdoelstelling 1

Bestendigen en verder uitbouwen van structurele dataverzameling en surveillance met mogelijke signaalfunctie	
Doelstelling	<p>Goede beschikbaarheid van gezondheidsgegevens of gegevens m.b.t. concrete blootstellingsrisico's van burgers aan klimaatstressoren zijn onontbeerlijk om kort op de bal te spelen vanuit het preventieve gezondheidsbeleid.</p> <p>Blijven inzetten op en optimaliseren van beschikbaarheid van gezondheidsgegevens en relevante gegevens mbt blootstelling aan klimaatstressoren zijn essentieel voor beleidsevaluaties en het afleiden van signalen voor actieplannen.</p> <p>Vb. Airallergy (KMI_sciensano), BE-momo (Sciensano), Intego of barometer, UV-index (KMI), kwaliteit zwembadwater (<i>Drempelwaarden microcystine, ... (WHO richtlijnen)</i>)(VMM-MGZ), warmteactieplan (KMI-Ircel-NEHAP-MGZ) ...</p> <p>Specifieke structurele citizen-science initiatieven hebben hun waarde mbt surveillance en betrokkenheid van burgers reeds aangetoond. Deze initiatieven dienen blijvend ondersteund te worden en de resultaten gebruikt voor opstart van actieplannen, in verdere verfijning van beleid of sensibilisatiecampagnes,</p> <p>Vb: muggensurveillance, Tekennet,</p>
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Oplijsten bestaande klimaatgezondheidsdata + nagaan mogelijkheden tot uitbreiding en integratie bestaande datasets • Inventarisatie van bestaande monitoring-en voorspellingssystemen (klimaat - omgeving enerzijds en gezondheid anderzijds) • Blijvend ondersteunen van structurele gezondheidsdatabanken • Investeren in real-time gezondheidsgegevens en citizen-science netwerken en de surveillance projecten met concrete signaalfuncties voor actieplannen die hieraan gelinkt zijn.
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Enmalig of recurrent?	Recurrent onderhouden van dataverzameling en geassocieerde surveillance activiteiten
Te betrekken actoren	Beleidsinformatie, MGZ, PO-MGZ, IZV, Sciensano, ITG, Intego,...
Huidige status	Loopt, in uitbreiding

Ontwikkeling van een monitoringssysteem voor klimaat-gezondheid in de Zorgatlas	
Doelstelling en omschrijving	<p>Deze actie beoogt de ontwikkeling van een monitoringplatform klimaatgezondheid voor klimaatgevoelige gezondheidsindicatoren, beleidsindicatoren, kwetsbaarheidsindicatoren, en , waar mogelijk, met inbegrip van gezondheidsongelijkheden. De monitoring heeft verschillende functies:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Opvolgen van evoluties, 2) sturen, informeren en evalueren van beleid, 3) kenbaar maken van acties volgend uit meer complexe surveillance activiteiten
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Stelselmatige uitbouw van een set van relevante indicatoren voor opvolging en beleidsevaluatie. Eenvoudig beginnen, met jaarlijkse updates en toewerken naar meer complexiteit en hogere frequentie van updates wanneer relevant
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Enmalig of recurrent?	Enmalige aanmaak, recurrente updates en uitbouw rondes
Te betrekken actoren	Beleidsinformatie, MGZ, PO-MGZ, IVZ, CPC, VIPA, TERRA, databronnen, ...
Huidige status	In voorbereiding

Health impact assessments en kennisopbouw	
Doelstelling	Om geïnformeerde keuzes te maken en gericht te werken naar gezondheidsbescherming hebben we een goed en tijdig zicht nodig op klimaatgerelateerde gezondheidsrisico's nu en in de toekomst. Naast het in kaart brengen van de impact van de klimaatverandering op onze gezondheid, is er daarom nood aan kennis m.b.t. de evolutie van klimaatrelevante stressoren, de impact van mitigatie-, adaptatie- en preventiemaatregelen (op gezondheid, natuur, biodiversiteit (vanuit One Health concept)) en gezondheidseconomische analyses van klimaatgerelateerde gezondheidseffecten en maatregelen.
Gedetailleerde omschrijving - deelaspecten	<ul style="list-style-type: none"> • Uitbouw klimaatgezondheidsketens voor de grote klimaatstressoren met aanknopingspunten voor gezondheidsbescherming • Gebruik van internationale studies als leidraad en waar nodig fine-tuning op niveau van Vlaanderen. <ul style="list-style-type: none"> • <i>Vb. problemen biotische factoren mbt winning van drinkwater uit oppervlaktewater, gebruik recreatiewater, putwater...</i> • <i>Plan van aanpak problematiek opkomende vectorgebonden infectieziekten</i> • In kaart brengen van gezondheidsimpact door klimaatverandering in Vlaanderen: <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Hitte morbiditeit</i> ○ <i>Morbiditeit ten gevolge van toename klimaatgevoelige infectieziekten</i> ○ <i>In kaart brengen van evolutie blootstelling UV-straling door toename warme dagen en gedragsverandering</i> ○ ... • Het inschatten van de gezondheidseffecten van adaptatiemaatregelen en mitigatiemaatregelen inclusief het (kwantitatief, monetair, ...) in kaart brengen van co-benefits en eventuele nadelige neveneffecten (bv. geluidsoverlast van windmolens, warmtepompen,...) van mitigatie/adaptatiemaatregelen. • (literatuur)onderzoek naar de rol van preventie bij mentale impact van klimaatstress • Gezondheidseconomische analyses van klimaatgerelateerde gezondheidseffecten en maatregelen. • Financiering toegepast onderzoek naar de gevolgen op gezondheid en kosten indien geen actie wordt genomen
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Enmalig of recurrent?	Continue uitbouw en herevaluatie op basis van prioriteitstelling in de Vlaamse Werkgroep klimaat-gezondheid
Te betrekken actoren	Beleidsinformatie, MGZ, PO-MGZ, Intego-MGZ,...
Huidige status	Loopt
Studie naar het bepalen en bereiken van kwetsbare doelgroepen en effectiviteit van maatregelen	
Doelstelling	De klimaatproblematiek zal zonder gerichte actie de gezondheidsongelijkheid enkel doen toenemen. Daarom moet bij de uitwerking van beleid bijzondere aandacht gaan naar kwetsbare groepen . Mogelijke kwetsbare groepen zijn: <ul style="list-style-type: none"> • kinderen en jongeren (vrije tijd, mobiliteit, thuis, jeugdhulp, school,..) • sociaal geïsoleerde personen • ouderen (thuis, zorginstellingen, ziekenhuis,..) • mensen met chronische aandoeningen (thuis, zorginstelling,..) • socio-economisch zwakke groepen
Gedetailleerde omschrijving	(literatuur)onderzoek naar kwetsbare groepen op vlak van klimaat-gezondheid inclusief toepassing van de resultaten in het beleid. Studie van:

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kwetsbaarheidsfactoren ○ Verschillen in noden tussen kwetsbare en niet-kwetsbare groepen op vlak van preventie (sensibilisering, omgevingsinterventies, ...) en vinden van bereik ○ Hoe proportioneel universalisme toepassen in klimaatgezondheidsbeleid om de kloof in gezondheidsongelijkheid te verkleinen. ○ Hoe de effectiviteit van maatregelen verhogen (bv participatie, co-creatie, ...) inclusief een voor- en nameting bij maatregelen ter evaluatie. ○ Aandacht voor mentale gezondheid
Geschatte looptijd	Volledige duur gezondheidsdoelstelling
Enmalig of recurrent?	Éénmalig
Te betrekken actoren	Beleidsinformatie, MGZ, PO-MGZ, Intego-MGZ, kennisinstellingen
Huidige status	Moet nog opgestart worden

Subdoelstelling 2

Beperken uitstoot van broeikasgassen in de zorg-en welzijnssector	
Doelstelling	Streven naar het beperken van de uitstoot van broeikasgassen door zorg- en welzijnssector waarvoor Vlaanderen bevoegd is, met de reeds bestaande instrumenten als basis. Dit werk zou in lijn moeten lopen met de bevindingen thv. Green deal duurzame zorg
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluatie van de nood aan ondersteuning • Hiaten opvullen mbt het dataluik rond broeikasgas uitstoot in de zorg-en welzijnssector • Overkoepelende coördinatie en governance • Uitwerking van een plan van aanpak: een roadmap
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Enmalig of recurrent?	Uitbouw doorheen de tijd
Te betrekken actoren	VIPA, Green Deal duurzame zorg, Departement ZORG breed + beleidsdomein WVG; VAPH & Opgroeien
Huidige status	In voorbereidende, exploratiefase

Roadmap naar klimaatweerbaarheid in de zorg-en welzijnssector	
Doelstelling	Het uitwerken van een roadmap naar klimaatweerbaarheid voor zorg- en welzijnssector waarvoor WVG bevoegd is. Dit gaat zowel om lange termijn als korte termijn preventieve maatregelen om concreet en proactief in te spelen op het beperken van de gezondheidsimpact van klimaatstressoren op verschillende vlakken: management en planning, infrastructuur en omgeving van sites, vroegtijdige signalisaties en communicatie, sensibilisatie en educatie van personeel. Klimaatgerelateerde stressoren zouden deel moeten uitmaken van de noodplanning. vb. hittestress (koeling in zorg-en welzijnsinstellingen), vectoren (muggengaas),...
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluatie van de nood aan ondersteuning • Overkoepelende coördinatie en governance • Uitwerking van sector-en doelgroepspecifieke checklists voor specifieke klimaatstressoren, handleidingen, draaiboeken, ... • Uitwerking van een plan van aanpak: een roadmap
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Enmalig of recurrent?	Uitbouw doorheen de tijd
Te betrekken actoren	Preventief gezondheidsbeleid, CPC, VIPA, Green Deal duurzame zorg, Departement ZORG breed + beleidsdomein WVG; VIPA & Opgroeien
Huidige status	In voorbereidende, exploratiefase

Subdoelstelling 3

Doeltreffende preventiecampagnes	
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Geïntegreerde (pakketten van) preventiecampagnes/communicatieboodschappen ontwikkelen per setting/doelgroep (i.p.v. een veelheid van losstaande preventieboodschappen) • <i>Bv. Sensibilisatie zwem- er recreatiewaterrisico's inclusief blauwalgen en veilige waterrecreatie</i> • <i>Bv sensibilisatie rond problematiek exotische muggen</i> • Evaluatie van preventiecampagnes om inzichtelijk te maken wat (niet) effectief is om als dusdanig de communicatiestrategie continu bij te sturen. <i>Bv Periodieke evaluatie van het warmteactieplan en de campagne warme dagen met bijsturing op basis van de evaluatie van andere campagnes</i>
Geschatte looptijd	<ul style="list-style-type: none"> • Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Eenmalig of recurrent?	<ul style="list-style-type: none"> • Eenmalige aanmaak en/of recurrente updates en uitbouwrondes
Te betrekken actoren	MMK, PO MGZ, VMM, IZV, en andere actoren i.f.v. thema campagne
Huidige status	Reeds opgestart

Ontwikkelen, en updaten van actieplannen voor lokale, settingspecifieke toepassing	
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Analyse van voor welke klimaatgezondheidsgerelateerde probleemsituaties (zowel crisissituaties als zich progressief instellende problematiek) een update of ontwikkeling van actieplannen noodzakelijk is • Volgend uit de analyse de ontwikkeling/update van actieplannen voor gebruik op lokaal niveau • Bv actieplan voor exotische muggen en muggengerelateerde ziekten • Het opmaken van een plan van aanpak om, na en mits politieke instemming, de aanbevelingen uit de studie "Versterking (supra)lokale werking klimaat en gezondheid" te implementeren ("hoe vindt de werking rond klimaatgezondheid betere ingang op lokaal niveau?") • Afstemming met mutualiteiten over hun rol en samenwerking bij het informeren en sensibiliseren van burgers
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Eenmalig of recurrent?	Eenmalige aanmaak, recurrente updates en uitbouwrondes
Te betrekken actoren	MGZ, PO-MGZ, IZV, Sciensano, ITG, CPC, ...
Huidige status	Gestart, in uitbreiding

Ondersteuningsvormen voor lokale actoren onderzoeken, uitwerken en promoten	
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • In kaart brengen van bestaande instrumenten die een gericht preventief gezondheidsbeleid en lokale actie kunnen ondersteunen ten opzichte van de noden. • Beschikbaar maken of updaten van klimaatgezondheidsdata en deze 'vertalen' naar praktisch bruikbare data om het beleid en de acties van (supra)lokale actoren/intermediairs (bv. MMK's (LOGO's), ELZ, mutualiteiten, lokale besturen, ...) te voeden en sturen. (overlap SD 3) • Vb. geactualiseerde hittekwaalbaarheidstool aanbieden en de implementatie ervan ondersteunen. • Vb integreren van klimaatgezondheid als onderdeel van een lokale gezondheidstoets, met ondersteuning van de medisch milieukundigen • Vb actualisatie van de tekenrisico kaarten • Faciliteren van een lerend netwerk waar experts, beleid, (supra) lokale besturen en settings/actoren good practices kunnen delen: Bv door organisatie van topicspecifieke seminars, webinars • Onderzoeken van de piste om het Lokaal Energie- en Klimaatpact uit te breiden met een pijler "gezondheid" • nagaan hoe de sectoren van studie- en ingenieursbureaus actief op vlak van ruimtelijk planning en milieustudies het klimaatgezondheidsaspect (waaronder groenblauw) proactiever kunnen meenemen in de hen toegewezen studieopdrachten. • Ondersteuning van de implementatie van het handboek "groenblauwe ruimte"
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Eenmalig of recurrent?	Eenmalige aanmaak, recurrente updates en uitbouw rondes
Te betrekken actoren	MGZ, PO-MGZ, IZV, MMK, Sciensano, ITG, ABB, ...
Huidige status	Gestart, in uitbreiding

Subdoelstelling 4

Ontwikkeling van draaiboek(en) voor klimaatgezondheidsgerelateerde probleemsituaties	
Doelstelling	Ontwikkeling/update van draaiboek(en) voor klimaatgezondheidsgerelateerde probleemsituaties. Dit kunnen crisissituaties zijn, of net klimaatgezondheidsgerelateerde probleemsituaties die zich progressief in de tijd ontwikkelen (bv vector-gebonden aandoeningen). Het draaiboek beschrijft expliciet de verantwoordelijkheden en taken per beleidsdomein, beleidsniveau en actoren. Zo geeft dit draaiboek per relevante klimaatstressor - gezondheidslink weer wanneer welke acties door welke instantie worden ondernomen en hoe er gecommuniceerd wordt tussen beleidsmakers onderling en richting de lokale actoren om de gezondheid te beschermen. De lokale actieplannen ter hoogte van de settings (SD3) zijn hier een uitbreiding op
Gedetailleerde omschrijving - deelaspecten	<ul style="list-style-type: none"> ○ Oefening tot prioritisatie voor de opmaak van specifieke draaiboeken ○ Specifieke uitwerking van een draaiboek met analyse van de noden, actorenanalyse, communicatieplannen, plan van aanpak...

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Koppeling tussen draaiboeken op Vlaams niveau en (actie)plannen op Federaal en lokaal niveau. <p>Vb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Preventie van muggengerelateerde ziekten in Vlaanderen -> plan van aanpak op korte en lange termijn</i> • <i>Update_herziening preventie hittegerelateerde gezondheidsproblemen</i> • <i>Preparedness van gezondheidssector bij acute weersituaties in Vlaanderen</i>
Geschatte looptijd	Volledige duur gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Éénmalig _ te onderhouden
Te betrekken actoren	MGZ, CPC, kennisinstellingen, Overlappende beleidsdomeinen klimaatgezondheid (+ DZorg, DOfg,DABB, VMM, ANB, ...) afhankelijk van het topic
Huidige status	Te bekijken per klimaatgezondheidstopic

Klimaatgezondheid governance over beleidsdomeinen heen: structuur voor overleg en deling van kennis en gegevens	
Doelstelling	Het onderzoeken van een geschikte structuur voor overleg en deling van kennis en gegevens door vertegenwoordigers van de voornaamste beleidsdomeinen die een raakvlak hebben met klimaat-gezondheid, met aandacht voor kruisbestuiving en deze initiëren
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> - Vb. oprichting structuur voor samenwerking zeer zorgwekkende vectoren met impact op volksgezondheid (hub ZZV)
Geschatte looptijd	Volledige duur gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Éénmalig
Te betrekken actoren	Overlappende beleidsdomeinen klimaatgezondheid (+ DZorg, DOfg,DABB, VMM, ANB, ...)
Huidige status	Op te starten

Implementatie HiaP: gezondheidsscreening bij het nemen van beleidsinitiatieven en toepassing	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Opnemen van een gezondheidsscreening of leggen van link naar gezondheid, afstemming, bij de opstart van nieuwe beleidsinitiatieven vb. mbt ruimtelijke ordening, beleidskaders, bij acties die ondernomen worden om de omgeving van kwetsbare groepen meer klimaatbestendig/weerbaar te maken (school, vrije, tijd, ...). (= implementatie van HiaP) • In overleg gaan met dienst milieueffectrapportage voor het intensifiëren van de aandacht voor en een meer proactieve benadering van klimaatgezondheid in MilieuEffectRapportages (MER) en omgevingsvergunningen, met het oog op o.a. meer en "juiste" vergroening... (vb. rekening houden met allergene soorten, ...)
Gedetailleerde omschrijving	
Geschatte looptijd	Volledige duur gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Éénmalig
Te betrekken actoren	Alle beleidsdomeinen / dOMG, lokale besturen, provincies...
Huidige status	te onderzoeken...

Subdoelstelling 5

Ontwikkelen van een kwaliteitsvolle communicatiestrategie op maat:	
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> Oplijsten van aandachtspunten voor communicatie naar de burger (o.a. hoe de urgentie duiden zonder angst te induceren of de burger als (enige) verantwoordelijk te maken; visualisatie; benoemen wat men zelf kan ondernemen, meerwaarde van gebruik van “trusted voices” bij het creëren van een draagvlak, in de verf zetten van co-winsten, ...) en toepassing vragen bij de betrokken actoren. Een oplijsting van aandachtspunten voor communicatie naar en het bereiken van kwetsbare groepen opmaken uit hierover reeds bestaand onderzoek en hierover bestaande richtlijnen. Zo nodig kan bijkomend onderzoek hiernaar gefaciliteerd worden. Nagaan op welke manier gebruik gemaakt kan worden van bestaande methodieken om d.m.v. gedragsinzichten te komen tot beter beleid (bv beroep doen om de raamovereenkomst die de Vlaamse overheid heeft rond gedragsonderzoek, gedragsinzichten en gedragsbeïnvloeding)
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Eenmalig of recurrent?	Eenmalige aanmaak, recurrente updates en uitbouw rondes
Te betrekken actoren	MGZ, APREV, Gezond Leven, MMK, ABB, experten in communicatie naar groepen met een bijzondere kwetsbaarheid, PO-MGZ, ...
Huidige status	Op te starten

Helder informeren en sensibiliseren van burgers	
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> Het gradueel verder uitbouwen en promoten van de website klimaatgezondheid.be, als informatieplatform rond klimaat en gezondheid. Het ontwikkelen of uitbreiden van campagnes met betrekking tot klimaatgezondheidsproblemen gericht naar de burger (ondersteund door online informatie en campagnemateriaal)(bv. Sensibilisering rond gezonde en veilige waterrecreatie, blauwalgen, warme dagen.be, teken, exotische muggen, ... waarbij de online informatie en materiaal toegankelijk zijn via klimaatgezondheid.be. Voor elke klimaatgezondheidstopic hiaten in kennis en bewustzijn identificeren en onderzoeken op welke manier de kennis, bewustzijn kunnen verruimd worden; en hoe voor deze klimaatgezondheidsaspecten gezond gedrag kan gefaciliteerd worden (bv schaduwelementen voorzien i.v.m. UV-blootstelling). Het onderzoeken en uitwerken van een methode om kinderen en jongeren te informeren en te sensibiliseren rond klimaatgezondheid <i>en hen te betrekken bij het (opmaken van) beleid rond klimaatgezondheid</i>: <ul style="list-style-type: none"> Nagaan van de meerwaarde en haalbaarheid om informatie over klimaatgezondheid te integreren in de eindtermen van basis- en secundair onderwijs of opteren om te laten focussen op (gezondheids)vaardigheden zoals begrijpend en kritisch lezen omdat scholen reeds zeer veel thema's en pakketten op hun bord krijgen Aandacht voor mentale gezondheid

	<ul style="list-style-type: none"> Het vergroten van de betrokkenheid en bewustzijn van de burgers door in te zetten op citizen science (met inspiratie uit bv Curieuzeneuzen, Teek a break, ...)
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Eenmalig of recurrent?	Eenmalige aanmaak, recurrente updates en uitbouwrondes
Te betrekken actoren	MGZ, APREV, Gezond Leven, MMK, PO-MGZ, experts in communicatie naar groepen met een bijzondere kwetsbaarheid, ...
Huidige status	Opgestart

Uitrol klimaatgezondheidsplan voor vergroten van het draagvlak voor klimaatactie vanuit gezondheid	
Gedetailleerde omschrijving	<ul style="list-style-type: none"> “Verbetering van de (eigen) gezondheid” inzetten als stimulans tot mitigatie en (ruimtelijke) adaptatie: door de potentiële (co)winsten op vlak van gezondheid van klimaatacties telkens opnieuw onder de aandacht te brengen kan het draagvlak voor mitigatie en (ruimtelijke) adaptatie inclusief het creëren van meer biodivers en waardevol groenblauw vergroten en burgers stimuleren tot klimaatactie (ook de diverse actoren, alle relevante beleidsdomeinen en -niveaus – zie eerder). Visiedocument waarmee gecommuniceerd kan worden rond de co-benefits van klimaatactie voor de gezondheid -> klimaatgezondheidsplan
Geschatte looptijd	Volledige duurtijd van de doelstelling, met stelselmatige uitbouw
Eenmalig of recurrent?	Eenmalige aanmaak, recurrente updates en uitbouwrondes
Te betrekken actoren	Op te starten
Huidige status	

LEEFOMGEVINGSKWALITEIT: VOORBEELDEN VAN ACTIES

Subdoelstelling 1

Vlaams coördinatieteam leefomgevingskwaliteit	
Doelstelling en omschrijving	Uitbouw en structurele verankering van een Vlaams coördinatieteam rond leefomgevingskwaliteit met als doel om binnen deze groep rond het streefconcept leefomgevingskwaliteit samen te werken .
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> In kaart brengen van bestaande (overleg)structuren en ontbrekende connecties, vertrekkend vanuit het ondersteuningsplatform Gezonde Publieke Ruimte Onderzoeken van een geschikte beleidsstructuur voor dit platform (bv. via het aanstellen van een beleidscoördinator met breed mandaat als aanspreekpunt) Het bundelen en centraal delen van informatie, kennis, expertise, lopende projecten, subsidies, inzichten en best practices Uitbreiden of detailleren van samenwerkingsafspraken
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Minstens DZ, DOMG, DMOW, ANB, VMM, VLM, Sport Vlaanderen
Huidige status	Verder uit te bouwen vanuit het ondersteuningsplatform Gezonde Publieke Ruimte

Eenduidig streefconcept	
Doelstelling en omschrijving	Definiëren van een streefconcept als kwalitatieve engagementsverklaring waarin gedefinieerd wordt wat we gezamenlijk verstaan onder leefomgevingskwaliteit en waarin we willen vooruitgaan.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • In dialoog gaan met relevante stakeholders en lokale overheden uit het middenveld. • Nagaan op welke set van subthema's men wel inzetten om het meeste gezondheidswinst te boeken. Voorbeelden, niet-exhaustief: luchtkwaliteit, geluidskwaliteit, toegankelijk groen, walkability, luwte-oases, duurzame deelmobiliteit, mentaal welbevinden, 10-minutenbuurten, sociale contacten, parkeerbeleid, nature-based solutions,... • Bepalen en uitschrijven van samenwerkingsprincipes en plan van aanpak omtrent het streefconcept leefomgevingskwaliteit.
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Minstens DZ, DOMG, DMOW, ANB, VMM, VLM, Sport Vlaanderen – m.a.w. samen met de actoren in het Vlaams coördinatieteam leefomgevingskwaliteit (zie actietabel hierboven)
Huidige status	Op te starten

Interdisciplinaire communicatiestrategie	
Doelstelling en omschrijving	De verschillende beleidsdomeinen verenigd in het Vlaams coördinatieteam Leefomgevingskwaliteit brengen een éénduidige boodschap naar lokale besturen en burgers door middel van een interdisciplinaire communicatiestrategie Stappen
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van communicatierichtlijnen voor leefomgevingskwaliteit, op maat van de relevante doelgroepen. Bv. eenvoudig en begrijpelijk, steeds meegeven wat geweten is en welke maatregelen reeds worden genomen, duidelijk benoemen wat burgers zelf kunnen doen, geen angstcultuur creëren... • Opmaken van een overzicht van mogelijke communicatiekanalen en hoe deze in te zetten <ul style="list-style-type: none"> ○ Nagaan welke actoren een rol willen opnemen bij de communicatie (bv. journalisten,..) ○ Onderzoek voeren naar de effectiviteit van verschillende kanalen en hun toepassing voor doelgroepen. • Gericht en geïntegreerd organiseren van campagnes en communicatieboodschappen <ul style="list-style-type: none"> ○ Bv. één pakket van preventiemaatregelen per setting voorstellen. ○ Resultaten van campagnes worden geanalyseerd om de effectiviteit te bepalen, te leren en zo de communicatiestrategie continu bij te kunnen sturen.
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Minstens DZ, DOMG, DMOW, ANB, VLM, VMM, Sport Vlaanderen
Huidige status	Op te starten

Subdoelstelling 2

Prioriteitsstelling in subthema's i.f.v. gezondheidskundige streefdoelen of criteria	
Doelstelling en omschrijving	Er wordt een prioriteitsstelling van de subthema's van leefomgevingskwaliteit gedefinieerd waarvoor we gezondheidskundige streefdoelen of criteria willen opstellen vanuit het streefconcept leefomgevingskwaliteit.
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Minstens DZ, DOMG, DMOW, ANB, VLM, VMM, Sport Vlaanderen
Huidige status	Op te starten

Centraal overzicht van data/methodieken/streefwaarden	
Doelstelling en omschrijving	Voor de prioritaire subthema's worden beschikbare data, meetmethodes gezondheidskundige streefdoelen, criteria en advieswaarden, gevalideerde methodieken en instrumenten opgenomen in een centraal overzicht.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Relevante beschikbare data opzoeken en ophoesten • Meetmethodes opzoeken en ophoesten • Bestaande advies- en streefwaardes ophoesten
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Minstens DZ, DOMG, DMOW, ANB, VLM, VMM, Sport Vlaanderen
Huidige status	Verder te bouwen op voorbereidende lijst van de partnerorganisatie Milieugezondheidszorg

Opstellen van meetbare gezondheidskundige streefdoelen of criteria	
Doelstelling en omschrijving	Opstellen van meetbare gezondheidskundige streefdoelen of criteria voor de geselecteerde kwalitatieve aspecten van leefomgevingskwaliteit, vertrekkend van de reeds bestaande streefdoelen of criteria (zie centraal overzicht). Deze set van (lokale) streefdoelen of criteria dient zo goed mogelijk rekening te houden met de lokale situatie.
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Minstens DZ, DOMG, DMOW, ANB, VLM, VMM, Sport Vlaanderen
Huidige status	Op te starten

Plan van aanpak voor aanvullen van indicatoren en continue opvolging in de evolutie van leefomgevingskwaliteit aan de hand van deze actoren	
Doelstelling en omschrijving	Plan van aanpak voor aanvullen van indicatoren en continue opvolging in de evolutie van leefomgevingskwaliteit aan de hand van deze actoren
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Plan van aanpak opstellen over welke hiaten in data, meetmethoden, gezondheidskundige streefdoelen, criteria en advieswaarden moeten ingevuld worden. • Afstemming welk beleidsdomein/entiteit welke indicatoren verzamelt • Opvolgen van de evolutie van de leefomgevingskwaliteit aan de hand van een set van gezondheidsrelevante indicatoren
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Minstens DZ, DOMG, DMOW, ANB, VLM, VMM, Sport Vlaanderen
Huidige status	verder af te stemmen vanuit huidige situatie

Subdoelstelling 3

Lerend netwerk voor lokale besturen	
Doelstelling en omschrijving	Voeden en faciliteren van een lerend netwerk met aanspreekpunten voor lokale besturen rond leefomgevingskwaliteit
Te ondernemen stappen	<p>Creëren van een lerend netwerk met aanspreekpunten voor lokale besturen rond leefomgevingskwaliteit. Deze aanspreekpunten hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kennis van en overzicht over de verschillende aspecten van leefomgevingskwaliteit • Tijd voor de begeleiding en ontzorging van lokale besturen • Ter facilitatie van onderlinge communicatie • Ter borging van bestaande kennis en expertise • Inrichten van een structuur rond intergemeentelijke samenwerking m.b.t. leefomgevingskwaliteit
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Medisch Milieukundigen
Huidige status	Verder uit te bouwen vanuit het Vlaams Medisch Milieukundig Netwerk en vanuit de andere bestaande netwerken waarin de Vlaamse overheid betrokken is

Centraal overzicht van het ondersteuningsaanbod	
Doelstelling en omschrijving	Lokale overheden hebben toegang tot een centraal overzicht van het ondersteuningsaanbod omtrent leefomgevingskwaliteit (lopende trajecten, initiatieven, beschikbare data en ondersteunende tools, kennis, subsidies en vergunningen) en worden ondersteund in het gebruik hiervan.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Opmaken van een centraal overzicht van het ondersteuningsaanbod; dit aanbod omvat onder meer: <ul style="list-style-type: none"> ○ Alle beschikbare tools en projecten, met zoekfunctie om de vindbaarheid te vergroten ○ Goede voorbeelden, ○ Lopende trajecten en initiatieven, ○ Beschikbare data en ondersteunende tools, ○ Mogelijke subsidies, ○ ... • Lokale besturen en middenveld begeleiden in gebruik van het centraal overzicht, bijvoorbeeld via: <ul style="list-style-type: none"> ○ Een leidraad van goede praktijk: hoe kan (centrale) data ingezet worden door lokale besturen en middenveld? ○ FAQ voor het aanpakken van veel voorkomende problemen ○ Een online module "ik heb een vraag" voor lokale besturen waarbij vragen vervolgens beantwoord worden door experts binnen de overheid over de omgang met data ○ Inzichtelijk maken hoe kwaliteit beoordeeld kan worden: wat brengt dit op? ○ Data-gedreven acties formuleren: (kwanitatief) monitoren van impact opgezette acties op leefmilieu om zo het verbeterpotentieel te monitoren
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Lokale besturen, logo's
Huidige status	Verdere versterking vanuit bestaande begeleiding door de logo's, in continue afstemming met het andere bestaande ondersteuningsaanbod en verder uitbouwen vanuit reeds bestaande structuren en websites

Ontwikkeling Leefomgevingskwaliteitstoets	
Doelstelling en omschrijving	Er wordt, mede gebaseerd op het concept leefomgevingskwaliteit, een leefomgevingskwaliteitstoets doorontwikkeld die professionals toelaat om de kwaliteit van verschillende aspecten van leefomgevingskwaliteit (bv. geluid, groen, blauw, mentaal welbevinden, ...) te evalueren. De toets dient als evaluatie- en adviestool: <ul style="list-style-type: none"> • om knelpunten in de huidige situatie te identificeren en oplossingen aan te reiken, • om nieuwe projecten binnen ruimtelijke planning te evalueren
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • De methodiek voor deze toets: <ul style="list-style-type: none"> ○ wordt opgebouwd op basis van een hanteerbare 'health impact assessment'-methodologie ○ is voornamelijk gericht op gebruik door lokale besturen en ontwikkelaars ○ laat toe om oplossingsgerichte verbetervoorstellen aan te reiken: 'Welke mogelijke interventies hebben het meeste impact op de specifieke aspecten van leefomgevingskwaliteit?' ○ Stand van zaken opmeten: In kaart brengen van de huidige status van de relevante parameters o.b.v. bestaande data, bv. overzicht i.k.v. verharding vaststellen; actuele geluidskarten • De toets kan verder geïntegreerd worden in het beleid als verplicht onderdeel bij de opmaak van plannen voor ruimtelijke ontwikkelingen, herinrichting van wijken enz. <ul style="list-style-type: none"> ○ als standaard bij ruimtelijke ontwikkelingen ○ Integratie in beleidsplannen als norm voor nieuwe wijken en herinrichting ○ Leefomgevingskwaliteitsscore integreren in het normenkader: bv. minimale LKS als streefcijfer opmaken die gelden voor nieuwe wijken en herinrichting als norm tegen 2050
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Enmalig of recurrent?	Enmalig
Te betrekken actoren	DZ, logo's, MMK's, dOMG
Huidige status	Verder uit te bouwen vanuit reeds bestaande methodieken zoals de gezondheidstoets, ...

Ondersteuning en ontzorging van lokale besturen bij uitvoeren leefomgevingskwaliteitstoets	
Doelstelling en omschrijving	Lokale besturen worden ondersteund en ontzorgd bij het uitvoeren van de leefomgevingskwaliteitstoets
Te ondernemen stappen	Lokale besturen worden ondersteund en ontzorgd bij het gebruik van de leefomgevingskwaliteitstoets: <ul style="list-style-type: none"> ○ In samenwerking met lokale besturen, wordt nagegaan wat de drempels zijn voor het gebruik van de leefomgevingskwaliteitstoets, en wat de noden zijn. ○ Lokale besturen krijgen autonomie over hoe ze aan de slag gaan met de resultaten van de toets. ○ Stimuleren en motiveren van lokale besturen en burgers: bv. Bewustmaking omtrent deze visie en normenkader/wetgeving bij lokale ambtenaren; evt. via een opleiding die kan sensibiliseren
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Enmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	MMK's, lokale besturen, logo's
Huidige status	Verder te versterken vanuit de huidige ontzorging door de logo's/mmk's

ZEER ZORGWEKKENDE STOFFEN: VOORBEELDEN VAN ACTIES

Subdoelstelling 1

Meewerken aan de vormgeving en uitwerking van het Vlaamse ZZS-beleid zoals beschreven staat in de conceptnota "visie ZZS"	
Doelstelling en omschrijving	Het preventieve gezondheidsbeleid werkt actief mee aan de vormgeving en uitwerking van het Vlaamse ZZS-beleid zoals beschreven staat in de conceptnota "visie ZZS". De onderstaande acties worden aangestuurd door het beleidsdomein omgeving én zijn relevant voor deze subdoelstelling
Te ondernemen acties	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van een studie met het oog op het afbakenen van de scope en term ZZS binnen het Vlaamse beleidskader • Operationaliseren van een governance proces voor het beheer en de actualisatie van het ZZS kader • Opmaken van een afsprakenkader voor beleidsdomein-overschrijdende samenwerking • Meewerken aan het verkennen en ontwerpen van het concept gezondheids- en milieugebruiksruimte • Meewerken aan de uitwerking van normenkaders en handelingskaders waarbij het gezondheidskundig beoordelingskader als basis dient en ook gekeken wordt naar technische en economische haalbaarheid • Uitwerken van een geïntegreerde aanpak voor risicosignalering • Versterken van nationale en internationale samenwerking
Geschatte looptijd	/
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Beleidsdomein omgeving is trekker van deze acties
Huidige status	Reeds opgestart

Ontwikkelen van een methodiek om beoordelingskaders uit te werken	
Doelstelling en omschrijving	Om tot beoordelingskaders te komen, dient duidelijk te zijn hoe GAW's en grenswaarden voor concentraties in de mens worden geselecteerd, welke allocatiefactoren voor verschillende blootstellingsroutes moeten worden toegepast en hoe wordt omgegaan met zeer lage GAW's of grenswaarden voor concentraties in de mens.
Te ondernemen acties	<ul style="list-style-type: none"> • Herzien van een protocol om GAW's en grenswaarden voor concentraties in de mens te selecteren (welke instanties worden geraadpleegd) • Ontwikkelen van een kader voor het bepalen van allocatiefactoren voor verschillende blootstellingsroutes • Opzetten van een maatschappelijk debat over de aanvaardbaarheid van carcinogene en niet-carcinogene risico's
Geschatte looptijd	/
Eenmalig of recurrent?	Protocol GAW en kader voor allocatiefactoren: recurrent Maatschappelijk debat aanvaardbaarheid: eenmalig
Te betrekken actoren	Vlaamse werkgroep zeer zorgwekkende stoffen, beleidsdomein omgeving, experts en stakeholders ivm maatschappelijke aanvaardbaarheid
Huidige status	Nog te starten

Opstellen en bijwerken van een risicogebaseerde planning voor uitwerken van beoordelingskaders	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie omvat een risicogebaseerde prioritering van zeer zorgwekkende stoffen op basis van wetenschappelijke inzichten. Deze prioritering vormt de basis van een risicogebaseerde planning, die de volgorde om beoordelingskaders voor stoffen en stofgroepen uit te werken bepaalt. Deze planning zal bijgewerkt worden op basis van wetenschappelijke inzichten en/of ongerustheid.

Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerken risicogebaseerde prioriteitenlijst voor humane ZZS • Risicogebaseerde planning hierop afstemmen • Gezondheidskundige advieswaarden voor omgevingsblootstelling en grenswaarden voor concentraties in de mens bepalen en beoordelingskaders ontwikkelen • Bijwerking van deze risicogebaseerde planning op basis van wetenschappelijk inzichten
Geschatte looptijd	Start: september 2022
Enmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Vlaamse werkgroep Zeer Zorgwekkende Stoffen, beleidsdomein omgeving, OVAM, VMM
Huidige status	Reeds opgestart

Implementeren van relevante gezondheidskundige advieswaarden en beoordelingskaders in milieueffectrapportage	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie omvat het toepassen van relevante gezondheidskundige advieswaarden en beoordelingskaders in milieueffectrapportage
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Nagaan voor welke ZZS die in MER voorkomen er gezondheidskundige advieswaarden voor omgevingsblootstelling en bijhorende beoordelingskaders bestaan • In overleg met Team MER van Departement Omgeving de GAW's en beoordelingskaders in het MER-richtlijnsysteem opnemen. • In samenwerking met het Team MER de MER-deskundigen Mens-Gezondheid infomeren en opleiden in het gebruik van nieuwe GAW's en beoordelingskaders
Geschatte looptijd	Start: vanaf beschikbaarheid nieuwe GAW's en beoordelingskaders voor omgevingsblootstelling
Enmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Team MER van Departement Omgeving, MER-deskundigen Mens-Gezondheid, PO-MGZ
Huidige status	Nog te starten

Ontwikkelen en toepassen van een methodiek voor de kwalificatie en kwantificatie van milieugerelateerde gezondheidsschade	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie omvat het ontwikkelen en toepassen van een methodiek voor de kwalificatie en kwantificatie van milieugerelateerde gezondheidsschade
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking van een wetenschappelijk, gezondheidseconomisch en juridisch luik voor de kwalificatie en kwantificatie van milieugerelateerde gezondheidsschade, toegepast op PFAS
Geschatte looptijd	Start: januari 2023 Looptijd projectsubsidie: 4 academiejaren
Enmalig of recurrent?	Enmalig
Te betrekken actoren	Partners projectsubsidie (VUB, UHasselt en UAntwerpen) en stuurgroep
Huidige status	Reeds opgestart

Subdoelstelling 2

Meewerken aan de vormgeving en uitwerking van het Vlaamse ZZS-beleid zoals beschreven staat in de conceptnota "visie ZZS"	
Doelstelling en omschrijving	Het preventieve gezondheidsbeleid werkt actief mee aan de vormgeving en uitwerking van het Vlaamse ZZS-beleid zoals beschreven staat in de conceptnota "visie ZZS". De onderstaande acties worden aangestuurd door het beleidsdomein omgeving én zijn relevant voor deze subdoelstelling.
Te ondernemen acties	<ul style="list-style-type: none"> • Inzetten op monitoring, registratie en rapportage door bedrijven/sectoren • Afstemming van monitoring initiatieven rond ZZS • Uitbreiden van bestaande monitoringprogramma's en initiatieven om geïntegreerde blootstellings- en risicoanalyses mogelijk te maken

	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteunen van referentieprogramma Vlaams Humaan Biomonitoring Programma (VHBP) • Inventariseren van noden voor onderzoek naar nieuwe meetmethodes ZZS
Geschatte looptijd	/
Enmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Beleidsdomein omgeving is trekker van deze acties
Huidige status	Reeds opgestart

Ontwikkelen van een systeem van milieugerelateerde surveillance in gezondheidsdata

Doelstelling en omschrijving	Deze actie beoogt een verbeterde registratie van effect- en blootstellingsmetingen in bestaande systemen opdat een netwerk van milieugerelateerde surveillance in gezondheidsdata uitgebouwd kan worden.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Koppelen van blootstellings- en milieugegevens aan gezondheidsdatabases (Intego database, Kankerregister) <ul style="list-style-type: none"> • Bestuderen van blootstellings-effect relaties in de gekoppelde databases <ul style="list-style-type: none"> ○ Opstellen van onderzoeksvragen ○ Opmaken van statistisch plan en uitvoeren van statistische analyses ○ Wetenschappelijke interpretatie van de resultaten ○ Communicatie van de resultaten
Geschatte looptijd	/
Enmalig of recurrent?	Enmalig uitbouwen van systeem; recurrent onderhouden van dataverzameling en geassocieerde surveillance
Te betrekken actoren	Beleidsdomein Omgeving, OVAM, VMM, VITO, PIH, KULeuven-ACHG (Intego), Stichting Kankerregister
Huidige status	Reeds opgestart voor Intego-database; nog te starten voor Kankerregister

Vroegtijdig identificeren van milieugezondheidskundige aandachtsgebieden (MGAG)

Doelstelling en omschrijving	Deze actie omvat het ontwikkelen en toepassen van opvolgsystemen vertrekkende vanuit een gezondheids- en milieuperspectief. De opvolgsystemen zullen onder meer analyse van routinematig gecollecteerde data capteren opdat milieugezondheidskundige aandachtsgebieden vroegtijdig aan het licht komen.
Te ondernemen stappen	<p>Milieuperspectief</p> <ul style="list-style-type: none"> • In overleg met Beleidsdomein Omgeving routinematige staalnames plannen • Uitwerken van een methodiek om gecollecteerde data te analyseren en te interpreteren • Ontwikkelen van een beoordelingskader om MGAG te identificeren <p>Gezondheidsperspectief</p> <ul style="list-style-type: none"> • Screenen naar geografische clusters en/of tijdstrends in gezondheidsdatabases (Intego, Kankerregister) • Interpreteren van gevonden clusters en tijdstrends: kan het verklaard worden door blootstelling aan milieufactoren of zijn er andere verklaringen (leeftijd, roken, alcohol,...)?
Geschatte looptijd	/
Enmalig of recurrent?	Enmalig uitbouwen van opvolgsystemen; recurrent (jaarlijks) toepassen van systemen
Te betrekken actoren	OVAM en VMM van Departement Omgeving, PIH, VITO, KULeuven-ACHG (Intego), Stichting Kankerregister
Huidige status	Reeds opgestart

Opzetten van monitoring in nieuw geïdentificeerde MGAG

Doelstelling en omschrijving	Deze actie beoogt het ontwikkelen van een monitoringsprogramma in nieuw geïdentificeerde MGAG om de aandachtsgebieden op de voet te kunnen opvolgen. Hierbij zullen milieugegevens, blootstellingsgegevens en/of gezondheidsgegevens (eventueel via humane biomonitoring) geraadpleegd worden.
-------------------------------------	--

Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • In overleg met departement Omgeving routinematige staalnames plannen, • Verzamelen van blootstellingsgegevens en/of gezondheidsgegevens (eventueel via humane biomonitoring) • Uitwerken van een methodiek om gecollecteerde data te analyseren en te interpreteren, uitschrijven en beschikbaar stellen van opvolgingsrapporten, • Communicatie van geïnterpreteerde monitoringsgegevens naar lokale besturen
Geschatte looptijd	<ul style="list-style-type: none"> • Start: vanaf nieuw geïdentificeerde MGAG • Looptijd
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Logo's (MMK's), PO-MGZ, OVAM en VMM van Departement Omgeving, lokale besturen
Huidige status	Reeds opgestart

Opvolgen van bestaande milieugezondheidskundige aandachtsgebieden	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie omvat het nauwgezet opvolgen van bestaande milieugezondheidskundige aandachtsgebieden met behulp van opvolgingsrapporten. Opvolgingsrapporten zijn gebaseerd op routinematig gecollecteerde, geanalyseerde en geïnterpreteerde data.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Opvolgingsrapporten worden jaarlijks voorgelegd en ter discussie gesteld aan de betrokken actoren.
Geschatte looptijd	<ul style="list-style-type: none"> • Start & einde • Looptijd
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Logo's (MMK's), OVAM en VMM van Departement Omgeving, lokale besturen
Huidige status	Reeds opgestart

Subdoelstelling 3

Ontwikkelen en beschikbaar stellen van sensibiliseringsmaterialen rond ZZS aan de burger	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie beoogt het ontwikkelen van sensibiliseringsmaterialen rond ZZS gericht op de burger. Daarnaast omvat de actie ook de coördinatie van reeds bestaande evenals nieuwe sensibiliseringsmaterialen rond ZZS met als doel het aanreiken van toegankelijke informatie, specifieke methodieken of (online) tools aan de burger. Dit kan enerzijds rechtstreeks aan de burger, anderzijds via combinatie van verschillende kanalen om de burger te bereiken zoals lokale besturen, settings/doelgroepen, relevante doelgroepen of intermediären. Op die manier beschikt de burger over laagdrempelige informatie en instrumenten om bewust om te gaan met Zeer Zorgwekkende Stoffen. Inspiratie kan gehaald worden uit een eerdere studie 'Preventie blootstelling hormoonverstorende stoffen: overzicht van bestaande sensibiliseringsmaterialen, stakeholderbevraging en aanbevelingen voor het Vlaams beleid'.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Inventariseren van reeds bestaande sensibiliseringsmaterialen • Ontwikkelen van sensibiliseringsmaterialen gericht op de burger, met aandacht voor kwetsbare doelgroepen • Aanpassen van bestaande of ontwikkelde materialen op basis van nieuwe wetenschappelijke inzichten • Verspreiding van sensibiliseringsmaterialen volgens de richtlijnen uit het communicatiedraaiboek en in samenwerking met allerhande actoren
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Lokale besturen, intermediären, relevante beroepsgroepen (die in nauw contact staan met de burger), settings (onderwijsinstellingen, zorgsector, etc.)
Huidige status	Nog te starten

Ontwikkeling van opleidingspakketten over ZZS	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie omvat de inventarisatie van opleidingen waarin aandacht wordt besteed aan ZZS en waar dit wenselijk is. De vereiste basiskennis per relevante opleiding en sector wordt in kaart gebracht. Voor de inhoudelijke opmaak kan inspiratie gehaald worden uit andere lopende actieplannen, bv. de acties omtrent hormoonverstoorders in onderwijs in het NAPED actieplan.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Inventariseren van opleidingen waarin reeds aandacht wordt besteed aan ZZS • Inventariseren van opleidingen waar kennis over ZZS wenselijk is • Inventariseren van vereiste basiskennis per opleiding en sector • Ontwikkelen van opleidingspakketten over ZZS
Geschatte looptijd	Start in jaar 2 van de Gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Onderwijsinstellingen, zorgactoren, experts
Huidige status	Nog te starten

Uitvoeren van metingen m.b.t. begrip en bewustzijn van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) onder de Vlaamse bevolking	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie beoogt het kennisniveau van de Vlaamse bevolking met betrekking tot Zeer Zorgwekkende Stoffen te beoordelen. Het opzetten van een nulmeting biedt een basislijn voor toekomstige vergelijkingen en monitoren van de impact van communicatie- en educatie-inspanningen. Op die manier kunnen we de vooruitgang in het kennisniveau opvolgen. Een voorbeeld van dit soort metingen kan worden teruggevonden in de enquête over kennis van hormoonverstorende stoffen uit 2021, uitgevoerd door de Onafhankelijke Ziekenfondsen.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwerpen van enquêtevragen • Uitvoeren van enquêtes • Analyseren van verzamelde gegevens en periodieke herhaling van de meting
Geschatte looptijd	Begin in eerste jaar van Gezondheidsdoelstelling – meting tweejaarlijks herhalen
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Zorgactoren, overheden, experts oa in communicatie
Huidige status	Nog te starten

Opmaak van een communicatiedraaiboek	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie beoogt de ontwikkeling van een communicatiedraaiboek dat een duidelijke structuur biedt voor communicatie over ZZS. Het draaiboek zal richtlijnen bevatten voor zowel sensibilisering als crisiscommunicatie en zal rekening houden met verschillende doelgroepen, inclusief kwetsbare doelgroepen.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Verzamelen van best practices uit andere communicatie-initiatieven • Samenwerken met diverse zorgactoren, overheden en experts • Ontwerpen van draaiboekinhoud en testen via nulmeting.
Geschatte looptijd	Jaar 1 en 2 van de gezondheidsdoelstelling
Eenmalig of recurrent?	Eenmalige aanmaak, recurrent up-to-date houden van draaiboek en continu evalueren
Te betrekken actoren	Zorgactoren, overheden, experts oa in communicatie
Huidige status	Nog te starten

Samenwerking met verschillende zorgactoren, overheden en experts	
Doelstelling en omschrijving	Deze actie beoogt het opzetten van samenwerkingsverbanden tussen zorgactoren, overheden, experts en bedrijfsgezondheidsdiensten om gezamenlijk de ontwikkeling, implementatie en opvolging van communicatie- en educatie-inspanningen over ZZS te coördineren.
Te ondernemen stappen	<ul style="list-style-type: none"> • Identificeren van relevante partners • Opzetten van overlegstructuren

	<ul style="list-style-type: none"> • Coördineren van gezamenlijke inspanningen • Bijdragen aan de ontwikkeling van opleidingspakketten en het communicatiedraaiboek.
Geschatte looptijd	Gedurende de hele termijn van de gezondheidsstelling
Eenmalig of recurrent?	Recurrent
Te betrekken actoren	Zorgactoren, overheden, experts oa in communicatie, bedrijfsgezondheidsdiensten
Huidige status	Nog te starten